

dinco

Numizmatički časopis

Izdanje Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu

cena: 40 din.

Br. 11
februar
1999

NOVAC ANTIKE i SREDNJEG Veka • NOTAFILIJA
MODERNI NOVAC • MEDALJARSTVO • FALERISTIKA

EURO - novac budućnosti

Kada se pomene numizmatika obično se misli na kolekcionare novca prošlosti i novca budućnosti. Prvi put u istoriji novca danas možemo govoriti o novcu budućnosti. Reč je naravno o novcu Evropske monetarne unije. Početkom trećeg milenijuma, tačnije rečeno od 2002. godine za sada jedanaest zemalja Europe uvodi zajedničku monetu "EURO". Za početak treba reći koje su to zemlje: Belgija, Nemačka, Španija, Francuska, Irsko, Italija, Luksemburg, Holandija, Austrija, Portugal i Finska.

Posmatrano sa ne satno našeg YU aspekta neće više biti nemackih maraka, austrijskog šilinga, francuskog franka...

Dosadašnje emitovanje novca od strane jedne države povlačilo je za sobom odredene atribute kao npr: "jedan od dokaza državnog suvereniteta i nezavisnosti je i emitovanje sopstvenog novca." Uvodenjem "Eura" u promet Francuska neće biti manje nezavisna niti će nemac biti manji nemac nego što jeste. Ni jedna od gore navedenih država neće biti time ugrožena niti će njena nezavisnost biti na bilo koji način okružena a još manje izložena "delovanju neprijatelja" sa strane.

Mnogo toga je već uradeno, ali i mnogo toga treba još uraditi za period od tri godine koliko je vremena preostalo.

Ono što se zna u ovom trenutku to je da je predviđeno emitovanje osam novčića različitih denominacija od 1 centa do 1 i 2 EURA. Kako je specijalna komisija Unije ustavila da prisustvo nikda u novcu kod građana koji će tim novcem manipulisati može izazvati odredene alergije to će verovatno apoeni biti uradeni od švedskog substituta poznatog kao "nordijsko zlato".

Dok se navedeni metali ispituju komemorativni EURO se već uveliko pojavljuje čak i van zemalja članica Unije uz adekvatnu medijsku kampanju, stičući tako veliku popularnost ne samo među numizmatičarima.

Među prvima su EURO emitovali: Francuska, Belgija, Luksemburg, Švedska, Portugal...

Septembra 1997. godine u Turskoj su održane „PRVE SVETSKE IGRE U VAZDUHU“ ("THE FIRST WORLD AIR GAMES") uz učešće 4.000 takmičara iz 75 zemalja, koji su se takmičili u 17 disciplina. Tim povodom Finska je emitovala čak 17 novčića od 5 i 10 EURA: 10

Slika 1

At the beginning of the third millennium, to be more precise from the year 2002, eleven European countries - Belgium, Germany, Spain, France, Ireland, Italy, Luxembourg, Netherlands, Austria, Portugal and Finland - are going to introduce the joint currency - EURO. As far as the Yugoslavs are concerned there would be no more Deutsch Marks, Austrian Schillings, French franc...

Euro was first issued in France, Belgium, Luxembourg, Sweden, and Portugal... In September 1997, there were The First World Air Games organised in Turkey, where 4,000 competitors from 75 different countries took part in 17 different disciplines. On this occasion Finland issued 17 bank notes of 5 and 10 Euro notes. The front side (picture 1) looks the same at all the bank notes, representing the picture of the first flying machine designed by Leonardo da Vinci; above it there is the first on-

EURA (Ag 925 Proof 27 gr. prečnik 38,61 mm) i 5 EURA (bakarnikl. bimetal 23 gr. prečnik 38,61 mm).

Revers (slika 1) kod svih novčića je isti i predstavljen je stilizovan crtež prve leteće mašine Leonarda da Vinčija. Iznad je prvi avion, a desno balon u letu. Ispod same korpe balona natpis "FAI" (FEDERATION AERONAUTIQUE INTERNATIONALE) što je i natpis po oboju novčića.

Aversi (Slika 2) su predstavljeni sa disciplinama Vazdušnih igara, ispod kojih je oznaka nominale, a okolo natpis naziva discipline, godina održavanja i tekst "1st. WORLD AIR GAMES TURKEY". Ispod same oznake nominale je naziv države "FINLAND".

Da sve nije tako jednostavno i da je potrebno određeno vreme do realizacije svedoče i mnogi problemi koji se moraju rešiti do 2002. godine. Tako npr. u sklopu Italije kao punopravnog člana EMU nalazi se i Vatikan kao samostalna država u kojoj je legalno sredstvo plaćanja lira. Milijarda vernika Rimo-katoličke crkve je pod jurisdikcijom pape i Svetu stolicu mora biti spremna na promene bilo uz Italiju ili pak samostalno preko institucija EU. S obzirom da su pape kovale svoj novac još od sredine VIII veka, da je lira zakonsko sredstvo plaćanja samo 108 godina a da je Svetoj stolici Konkordatom iz 1929. godine

Slika 2

garantovan status suverenog grada-države ne bi iznenadilo da Vatikan dobije svoj sopstveni EURO.

U međuvremenu Holandija je emitovala 3 novčića EURO povodom Samita Evrope u Amsterdamu, juna 1997. godine i to: 50 EURA (Ag 925 Proof 38 mm), 20 EURA (Ag 800 Proof 33 mm) i 5 EURA (legura bakar-nikl 33 mm).

Kod sve tri nominale avers i revers su isti izuzev oznake vrednosti (slika 3)

Avers: stilizovan golub mira sa maslinovom grančicom u kljunu. Na telu goluba oznaka nominale; ispod - velikim slovi-

plane and a flying balloon is in the right. Under the very balloon basket there is a title of 'FAI' (Federation Aeronautique Internationale), the same title is written at the rim of a bank note.

The front side is represented by the disciplines of Air Games under which there is a nominal sign, surrounded by the titles of disciplines, the year and the following text: 1st WORLD AIR GAMES TURKEY. Under the very nominal sign there is a name of a country: 'Finland'.

However it is not so simple, as it looks at the first sight, because there are many problems that have to be solved till the year 2002. In Italy, as an equal member of EMU (European Monetary Union) there is Vatican, as an independent state in which the legal currency is Italian lira. Millions of Roman-Catholics under the jurisdiction of the pontiff and the Holy Chair itself have to be prepared for changes either as a part of Italy or as an independent state through the EC institutions.

Having in mind the fact that pontiffs minted their own coins since the middle of the 8th century, that lira is an official purchase money for only 108 years now and that The Holy Chair was guaranteed the sovereign status by a Concordate from 1929, it would not surprise us if Vatican gets its own Euro. In the meantime, the Netherlands minted three Euro coins on the occasion of the European Meeting in Amsterdam, in June 1997:

- 50 EURO Ag 925 Proof 38 mm
- 20 EURO Ag 800 Proof 33 mm
- 5 Euro copper-nickel alloy 33 mm

ma EURO i godina emitovanja. Levo od krila goluba -15 zvezdičica u krugu kao simbol EU a oko toga natpis: "KONINKRIJK DER NEDERLANDEN" (Kraljevina Holandija), između ove dve reči grb Holandije (lav).

Slika 3

Revers: PIETER CORNELISZ HOOFT (portret pesnika i istoričara Renesanse sa godinama 1581-1647), u pozadini panorama Amsterdama, grb kraljevine, a okolo natpis "AMSTERDAM 1997".

Činjenica je da članice EU predstavljaju svetski vrh ekonomije i da mnoge, ako ne i sve zemlje sveta, imaju izuzetno razvijene trgovinske odnose sa Unijom, a pojedine od njih svoju robnu razmenu baziraju većim delom baš sa članicama EU.

Želeći što jače veze sa Unijom kao i sa ostalim zemljama Europe sa kojima su uvek posto-

jale određene i trgovinske i političke barijere Izrael je 1997. godine, ali pod godinom 1996 takođe emitovao 3 novčića istog aversa i reversa (slika 4) ali ra-

Slika 4

zličite nominale: 100 EURA (Au 916 3,49 gr. 33 mm), 50 EURA (Ag 925 25,00 gr. 38 mm) i 5 EURA (bakar-nikl legura 15,5 gr. 33 mm).

Avers: zastave Izraela i EU, levo maslinova grančica i označka nominale, desno natpis: EURO i na hebrejskom jeziku, oko toga - natpis naziva države na engleskom, hebrejskom i arapskom jeziku.

Revers: portret Golde Meir sa zemljinom kuglom u pozadini, desno sedmokraki svećnjak koji se nalazi prekoputa izraelskog parlamenta, a okolo natpis sa imenom premijera sa portreta isписан na engleskom i hebrejskom.

All those three nominals have the same heads and tails, except for the sign of the value (picture 5). The fact is that the members of European Community are in the top of the world's economy, and many, if not all countries of the world, have well developed economic and trade relations with the Union while some of them based their goods exchange mostly among European Community members. Having strong intentions to strengthen its position within European Community and to strengthen its relations with other European countries, in 1997 Israel minted three coins with the same front and back side (picture 6), having the year 1996 on them, with different nominal values

- 100 EURO Au 916 3,49 g 33 mm
- 50 EURO Ag 925 25,00 g 38 mm
- 5 EURO copper-nickel alloy, 15,5 g 33 mm

However, there are some difficulties considering the paper money. In most European countries the state is in charge of issuing money. In some countries (the Netherlands, Luxembourg, Portugal) some private companies are in charge of money issuing, and in Germany it is joint activity both of the state and of the private companies. European Monetary Institute as a predecessor of the future Central Bank should provide unique money printing for all the members of European Community. Nowadays, there is approx. 12,7 billion of Euro currency in circulation in European Community with additional printing of extra 3,7 billion of Euro during each year (for the case of replacement of the worn-out ones). That would be the most

Da ipak sve neće biti tako jednostavno govori i primer papirnog novca. U većini evropskih zemalja štampanje novca je u rukama države. Kod nekih (Holandija, Luksemburg, Portugalska) to čine privatne firme, a kod nekih oper kao što je to slučaj sa Nemačkom to je pola-polaa.

Evropski monetarni institut kao predhodnica buduće centralne banke mora obezrediti štampanje novca za sve zemlje članice unificirano. Kako je u zemljama Unije trenutno u optičaju oko 12,7 milijardi novčanica, a uz dodatno štampanje sva ke godine novih 3,7 milijardi novčanica EURO (zbog zamene pohabanih) to će biti posao koji

svaka zemlja može da poželi s obzirom da joj može doneti godišnju zaradu od 270 miliona maraka.

Pitanje zaštite od falsifikata takođe nije rešeno. Ako se zna da će najveće nominale banknota biti od 50, 100, 200 i 500 EURA i ako će vrednost jednog EURA biti nešto ispod 2 DEM onda zaista ima razloga za zabrinutost.

Tehnološki ni sve zemlje Unije nisu spremne za štampanje, pogotovo ako se zna da u Francuskoj novčanice idu u rotacionu štampu, dok se u Nemačkoj štamaju na velikim aracima.

Treba napomenuti da će aversne predstave na novcu biti unificirane, dok će reversi nositi nacionalna obeležja.

Nama preostaje da sačekamo da se sve dileme reše, a onda ko želi da kompletira zbirku ovih EURO novčanica, neka izračuna koliko će ga koštati, pa neka izvoli. ■

desirable job for every country because it can bring an income of approx. 270 bill. Deutsch Marks per a year.

Protection against counterfeits is not clearly defined. If it is known that the biggest nominal bank notes would be 50, 100, 200 and 500 Euro notes, and the value of 1 Euro is estimated to approx. 2 DEM, there is a reason to be worried about.

Technologically, neither all the countries of European Community are not ready for printing, especially if we know that in France the bank notes are printed in a rotary press, while in Germany they are printed on large sheets of paper.

We have to wait for all the dilemmas to be solved, and then, those who want to complete their Euro collection will have to calculate the total price of it. ■

NOVAC I RELIGIJA

Da je novac danas osnovno platežno sredstvo i da je to bio malom i ranije kroz istoriju, svima je dobro poznato. Osim ovog njegovog prvog značenja, pa time i moći, koja mu je sa razlogom određena, novac je kroz istoriju imao često i drugu svrhu i značenje.

Tako na primer, novac je od najranijih vremena imao i religiozno značenje. Posebno nam je takvo značenje novca poznato iz grčke i rimske religije. Etnografska građa bogato ilustruje brojna verovanja vezana za novac. U mnogim starijim zbirkama nalazimo probušene novčiće. Oni su se tako probušeni nosili oko vrata ili na nekom drugom mestu (ruka, uho itd.). Osnovni mu je zadatok bio da zaštiti nosioca od raznih bolesti, uroka, nesreće, ili je pak imao neki drugi "zadatak" u vezi osiguranja plodnosti žene. Često se stavljao i pokojniku u grob. Razlog ovome treba tražiti u verovanju o zagrobnom životu posle smrti. Novac je, verovali su, bio potreban umrloj da plati prelaz preko podzemne reke, na putu za raj.

ZANIMLJIVOSTI

Novac, medalje i bule iz arheoloških nalazišta na Kosovu i Metohiji

Manastir Gračanicu, podigao je kralj Mihutin 1321. godine. Ovo je jedan od najvažnijih arhitektonskih spomenika veličanstvene harmonije čiju unutrašnjost ukrašava tematski raznovrstan živopis u kojem se ističu portreti Milutina, Simo-nide, Uroša, Jelene, loze Nemanjića, freska Svetog Jovana u olтарu i velika kompozicija na kojoj je predstavljen Strašni sud. Manastir je podignut na lokalitetu antičke Ulipane, koja je, prema arheološkim nalazima, bila jedan od najvećih i najlepših gradova na području Dardanije i ujedno jedna od glavnih stanica na putu između Niša (Naissus) i Lješa (Lisum) u današnjoj Albaniji, koju je obnovio vizantijski car Justinijan u šestom veku i nazvao je Justiniana Secunda. U blizini manastira u periodu između 1955. i 1960. godine nadan je dvometalni, bronzan medaljon cara Proba. Ovaj izuzetno redak primerak od nalazača je otkupio Muzej Kosova i Metohije i smestio ga u

svoju odgovarajuću zbirku. Radi se o izuzetno retkom i vrlo značajnom primerku, koji je stručnjacima omogućio da s pouzdanjem reabilituju i primerak koji se čuva u Beču kao istorijski dokument kojim je potvrđen triumf Rimljana nad Gotima 278. godine u Panoniji.

Car Prob je rodom iz Sirmijuma (Sremske Mitrovice) i vladao je Rimskom imperijom od 276. do 282. godine. Nastradao je od svojih vojnika kojima je bio naredio da kopaju kanal s ciljem da se isuše močvarne u okolini Sirmijuma. Inače, neki istoričari tvrde da je njegovom zashagom najpre zasadena vinova loza na Fruškoj Gori koja sve do naših dana važi za vinogradski kraj. O njegovom bronzanom medaljonu, iskovanom dve godine posle dolaska na presto, kada se već bio afirmisao kao "ilirski" car, do sada su među numizmatičarima vladala podeljena mišljenja. Naime, do sada je bio poznat samo u jednom primerku, uz to i vrlo loše očuva-

Slika 1. Srpski srebrni novac iz feudalnog doba: Dinar sa zastavom kralja Uroša I.

Gračanica Monastery was built by king Milutin in 1321. This is one of the most important architectural monuments with great harmony which interior is ornamented with thematically various paintings. The most distinguished are the portraits of Milutin, Simonida, Uros, Jelena, of Nemanjić family, fresco of St. Jovan in altar and great composition in which the Last Judgement is presented. The monastery is built in the region of classical Ulipane, which was, according to the archaeological finds, one of the biggest and most beautiful towns in the area of Dardaria. In the period between 1955 to 1960, near the monastery, two-metal medallion of

nom, koji se nalazio u zbirci D'Ennery, čiji je katalog izšao 1787. godine u Parizu.

Efrem Pegan je pod naslovom "Bronzani medaljoni cara Proba povodom trijumfa nad Gotima 278. godine u Panoniji", s posvetom uspomeni na Emila Čerškova, preminulog direktora Muzeja Kosova i Metohije, na nemačkom jeziku (s prevedenim sižem), objavio studiozan članak u časopisu "Numizmatičar", u broju tri za 1980. godinu. Autor naglašava da pomenuti tip bronzanog medaljona, poznat samo u jednom primerku, Grecchi i ne spominje u svom korpusu medaljona. Kasnije je taj komad prešao u vrednu specijalnu zbirku Missong, koja je krajem XIX veka bila otkupljena za čuvanje i izlaganje u Bečkom numizmatičkom kabinetu. Ni Delbrueck, koji, ipak, spominje medaljon, nije bio sasvim siguran da se radi o originalu. Štaviše, u samom Beču, posle sredavanja zbirke od Voter i Elmera, pomenuti komad opet je doživeo zlehduru sudbinu: svrstan je u falsifikate! Ugledni istraživač i naučnik K. Pink, koji je o caru Probu objavio nekoliko radova, i ne pominje medaljon urađen u kovnici u Sisku.

Saopštavajući rezultate svog istraživanja, upoređivanja i razmišljanja, Efrem Pegan je ponudio sledeće objašnjenje sa zaključkom: "Prištinski medaljon nam omogućava da sa sigurnošću rehabilitujemo bečki primerak. Medaljon je vrlo značajan

kao istorijski dokument koji nam potvrđuje pobedu nad Gotima u 278. godini u Panoniji i daje uvid u rad sisačke kovnice koja je za vreme cara Proba jeko ojačala dolaskom kovničara iz kovnica Cyzicus, Serdica i Rima. Tehnički je bila jako sposobljena, i to čak za kovanje velikih medaljona u svim metalima..."

Novac srpske države iz feudalnog doba: osprva despotova Đurđa Vukovića

Na to su, uostalom, ukazivali i vanredni stručnjaci, specijalisti za ovu gradu: Benko Horvat, M. Toynbee i K. Pink. Upravo u vreme vladavine cara Proba, više nego drugi njegovi predhodnici, okrenutog Iliriku, donekle je u pozadinu dospeo i sam centar imperije - Rim, jer su na njegov račun favorizovane kovnica Siscia i šira teritorija Panonije. "Od tada kovnica Siscia, koja je doštitila visoku produkciju, dolazi na treće mesto u Imperiji, odmah iza Rima i Konstantinopolja", - zaključuje Efrem Pegan.

Kovnica novca u Sisciji, kao i one u Akvileji, Arlu i Lugdunu-mu, kovala je i srebrne medaljone s označom XX na reversu i CAESAR na aversu. Krajem 1978. godine u fond Numizmu-

emperor Prob made of bronze was found. That is exceptionally rare and very important specimen, which made it possible for the experts to restore the specimen which is held in Vienna as a historical document with assurance, and to confirm the triumph of Romans over Goths in Panonia, in 278.

Emperor Prob was born in Sirmium (Sremska Mitrovica) and he ruled a Roman Empire from 276 to 282. There are many opposing options among the numismatists, lasting until now about this medallion of bronze, minted two years after he had come to the throne, when he was already proclaimed 'Illyrian' emperor. Namely, the medallion was known in only one specimen, very badly preserved, in the collection of D'Ennery, whose catalogue appeared in 1787 in Paris.

Efrem Pegan emphasises that the above mentioned type of bronze medallion, known in only one specimen, and Grecchi does not even mention it in his corpus of medallions. Later, that specimen got into a valuable special collection of Missong, which was, at the end of the 19th century, purchased, for storing and presentation in Vienna numismatics cabinet. Nor Delbrueck, who, however, mentions the medallion, was not quite sure that it was an original. Moreover, in very Vienna, after the collection of Voter and Elmer got settled, above mentioned specimen experienced ill destiny; it was classified as a counterfeit. Eminent explorer and scientist K. Pink, who published few works about emperor Prob, did not even mention the medallion made in the

tičko-epigrafskog odseka Vojvođanskog muzeja u Novom Sadu dospeo je srebrni medaljon Konstantina II. nadan u Beočinu prilikom kopanja temelja za kuću a zatim otkupljen od Ruže Lang iz Sremskih Karlovaca. Velika Dautova-Ruševljanić tvrdi u pomenutom broju "Numizmatičara" za 1980. godinu, da je posredi jedini komad medaljona Konstantina II. izrađen od srebra i dobro očuvan, nadan u Vojvodini.

Prema njenom opisu, na aversu se nalazi poprsje imperatora okrenuto na desno sa pred-

uokviren na isti način, a u sredini je predstavljen reliefno izveden lоворов venac, čiji je donji deo spojen sa četvorolisnom rozetom iz koje izlaze dve dvostruke vitice, savijene u obliku srca. Između krakova vitice je oznaka kovnice: SIS, dok se unutar lоворovog venca nalazi rimski broj XX. Prečnik ovog srebrnog medaljona iznosi tri i po centimetra, a težina 12.1 grama. Drugi poznati primerci, kovani u ostalim navedenim kovnicama, vrlo malo se razlikuju od ovog sisačkog, i to u detalju predstave vitica. Zahvaljujući Zdenki Dukat iz

Novac srpske srednjovekovne države: monetă despotu Jovana Olivera

stavom očiju karakterističnom za konstantinovski period i kosom koja uokviruje lice i spušta se do sredine vrata u nizu jasno izdvojenih pramenova na ivici lica. Čelo vladara je nisko, a oči su bademastog oblika s naglašenim okruglim zenicama. Jagodice su pojačane, a nos pravilan, dug. Ispred imperatorove glave vertikalno stoji natpis: CAESAR, dok je čitavo poprsje uokvireno tačkastom ivicom. I revers je

Arheološkog muzeja u Zagrebu, Velika Dautova-Ruševljanić je došla i do podataka sadržanih u drugim katalogima. I P. Brun u katalogu donosi srebrni medaljon kovan 336/7. godine u Sisciji po nalogu cara Konstantina II na čijem se aversu, isto tako, nalazi natpis CAESAR, a na reversu oznaka XX, kao i znak kovnice SIS.

Emila Čerškova i njegovo delo "Rimljani na Kosovu i Me-

nt factory in Sisak. Announcing the results of his researches, comparisons and thoughts, Efrem Pegan, offered following explanation, concluding: 'The medallion from Pristina allows us to restore the Viennese specimen with certainty. The medallion is very important as a historical document, which confirms the victory over Goths in 278 in Panonia, and gives insight into work of mint factory from Sisak. This factory became very strong with the arrival of minter from mint factories of Cyzicus, Serdica and Rome. Technically it was qualified for minting big medallions in all kinds of metals...' However, this statement confirmed and pointed out great experts, and specialists as Benko Horvat, M. Toynbee and K. Pink. Exactly during emperor Prob's reign, who was more than his ancestors turned to Illyria, somewhat in the background came the very centre of the empire - Rome, because on his account the mint factories in Siscia and wider territories of Panonia were favoured. 'Since then, the mint factory Siscia, which attained high production, was third in rank in the Empire, after Rome and Constantinople' - concludes Efrem Pegan. Mint factory in Siscia, like those in Akvilea, Arl and Lugdunum also minted silver medallions with the sign XX on the backside and CAESAR on the front side.

I.P.Brun brings silver medallion in catalogue minted in 336/7 in Siscia which was ordered by emperor Constantine II, on the front side of the medallion was CAESAR and the sign XX on the back side and also the sign of the mint factory SIS.

zobapi, objavljeno u Beogradu 1969. pominje i Dobrila Gaj-Popović u prikazu olovnog pečata (bule) cara Justinijana, nađenog u samom utvrđenom gradu Zvečanu. Dobro očuvan pečat, na kojem se naziru i tragovi vrpce, koji potiče iz šestog veka, nađavljen je 1975. i čuva se u sfaragističkoj zbirci Narodnog muzeja u Beogradu. Na aversu se nalazi poprsje vladara sa nimbom oko glave na kojoj je dijadema. Hlamida (naročiti ogrtač) na desnom ramenu je pričvršćena fibulom (kopčom). Viktorija na reversu je sa rukama savijenim u laktovima i u njima drži po jedan venac s dve trake. S obe strane, u polju, postavljen je po jedan krst. Prečnik olovnog pečata, na kojem natpis nije dovoljno očuvan, iznosi 17 milimetara.

Dobrila Gaj-Popović opredeljuje pečat caru Justinijanu I, prvenstveno na osnovu lika vladara, koji odgovara ostalim njegovim portretima. "Bez obzira na sličnost portreta sa ostalim likovima perioda Justinijana I, predstavljenih na novcu, čini nam se da u ovom slučaju portret cara Justinijana u crkvi San Vitale u Raveni objašnjava sasvim dovoljno rad majstora i potvrđuje istovetnost portreta na pečatu", - objašnjava autor članka o olovnom pečatu nađenom u Zvečanu, čime se unekoliko dopunjaje predstava o postojanju vizantijske vlasti u šestom veku u tom utvrđenju. Dobrila Gaj-Popović u nastavku razma-

tra poseban problem: "Grad Zvečan poznat kao srednjovekovno utvrđenje, prema vizantijskim izvorima iz XI veka, proučavan je uglavnom kao spomenik arhitekture srednjovekovne Srbije. Međutim, prilikom arheoloških ispitivanja ovih krajeva utvrđeno je da se život na ovim prostorima odvijao još u vreme praistorije. Nesumnjivo je da je strategijski položaj ovog grada na kupolastom uzvišenju, koje dominira putevima i prilazima, bio veoma važan i korisni i kasnije u vreme Rimljana. O tome nesumnjivo govore podaci na koje nailazimo u literaturi o rimskim spomenicima sa natpisom, a koji potiču iz okoline Kosovske Mitrovice.

Proučavajući život Rimljana na Kosovu, E. Čerškov smatra da spomenici isključivo pripadaju II i polovini III veka, kao i da su tu bile stanice konzulskih beneficijarija. Međutim, prema možda već malo zaboravljenom opisu grada Zvečana, koji je ostavio Branislav Nušić, izgleda da ovi rimski spomenici s natpisom potiču iz samog grada Zvečana. Naime, B. Nušić beleži "da su ljudi od vajkada snosili po gde koje starine, kada su se kuće gradile, te ih ugradivali u temelje svojih kuća..."

Razume se, ti pokazatelji su jasni: ukazuju na neodgovorno razgradivanje zvečanskog utvrđenja radi odnošenja gradevinskog materijala. Poznato je da su zidine na vrhu Zvečana služile i kao tamnice detronizovanim

Well preserved seal of emperor Justinian, on which traces of ribbon could be noticed and which originate from the 6th century, was obtained in 1975 and is held in sphragistical collection in National Museum in Belgrade. On the front side of the seal is bust of ruler with aureole over his head on which stands diadem. Hamid (special overcoat) on the right shoulder is attached with fibula. Victoria on the backside is with her hands bent in elbows and in each hand she holds a wreath with two ribbons. From both sides there is one cross. Diameter of the lead seal, on which the inscription is not well preserved, is 17 millimetres.

Dobrila Gaj-Popović thinks that the seal is of emperor Justinian I, mainly according the emperor's countenance, which is similar to all other portraits of him. 'Disregarding similarities of portrait with others from the period of Justinian I, represented on the money, it seems to us that in this case portrait of Justinian in the church of St. Vitale in Ravenna explains pretty enough work of masters and confirms sameness of portraits on the seal' - explains the author of article about lead seal founded in Zvečani, with that statement the idea of existence of Byzantine control in the 6th century was supplemented.

Studying the life of Romans in Kosovo, E. Čerškov was of the opinion that monuments belonged to the second or the first part of the third century, as well as they were stations of consular beneficiaries. However, according to somewhat forgotten description of town of Zvečani, which Branislav Nusic left, it seems that

Tu je, naime, grob kralja Nemanjića u srušenoj crkvi Svetog Save u Zvečanu. Tu je i sam utamničen; u 1331. godini, kada je austrijski general Piccolomini, na putu preko Skoplja, u Zvečanu uočio grob, tako da ga je ukrasio zemljom. U osamnaestom veku ovđava je opushtao, a kasnije stradala u drugoj polovini sedeteog stoljeća, kada je kamen sa grobom izvezen odnesen u obližnju Kosovsku Mitrovicu radi podizanja kuhinje i mosta preko Ibar-a.

U srednjem gradu, koji se spominje u narodnoj poeziji, živjeli su stručna literaturna skupština i Ivan Zdravko Česmišić, radu "Rezultati istraživanja gradova na gradu Zvečanu" objavljenom 1961. u knjizi "Zemljopisne spomenika Srbije". O postojanju tradicije groba na tom području

1951. pisali su Milutin i Draga Garašanin u delu "Arheološka nalazišta u Srbiji". Još 1931. profesor N. Vučić je u "Spomeniku Srpske kraljevske akademije" objavio svoj rad naslovom "Antički spomenici naše zemlje" u kojem je konstantovao, na osnovu nadjenih istočnika, da je na mjestu Mitrovice postojala žandarmerijska stanica, kakvih je podosta bilo i u okolini, čiji je zadatak bio da održavaju red i mir među stanovništvom Dardanijske koje se često bunilo.

Inače, fragmente keramike sa samog Zvečana sabrao je profesor dr Relja Novaković i ustupio ih Narodnom muzeju u Beogradu radi obrade. O tome da je Zvečan bio nastanjen i u današnje vreme, kada se verovalo da nije imao žitelja, pered te keramike, govori i nadjeni olovni pečat cara Justinijana, koji je poznat po tome što je utvrđivao granice fortifikacija i podizanjem gradova radi sprečavanja upada varvara. On je kastele podizao i u unutrašnjosti zemlje radi etapne odbrane. ■

These Roman monuments with inscriptions originate from Zvečani itself. Namely, B. Nusic notes: 'From time immemorial people brought down some relics, when houses were built, and built them into foundations of their houses...' These indexes are clear: they point out irresponsible demolishing of Zvečani fortress for taking building material away. It is well known that ramparts at the top of Zvečani served as dungeons for deposed Serbian kings. There was a grave of Constantin Nemanjić, the brother of the king Stefan Decanski, who himself was imprisoned in Zvečani in 1331, where he ended his last days on this Earth. The Turks occupied this fortified city at the end of the 14th century. After that the town was deserted for many times, but it is known that when Austrian general Piccolomini, on the occasion of penetration through Skopje, came across great garrison so he could hardly occupy the town. In the 18th century the fortress was desolated, but it suffered the most damage in the next century, especially in 1884, when the stones from its walls were taken for building barracks and bridge across the Ibar in nearby Kosovo Mitrovica. ■

PRIMJENI - DUKAT

Prilikom poslovnog posjetu Španskog numizmatičkog društva - dukat Kralja Aleksandra - dodaljen je i na međunarodnom sastanku numizmatičara 3. oktobra 1998. godine, koji je održan u hotelu Jugoslavija.

Na ovom sastanku, i ovom prilikom sreća je bila uz mlade i vlasnik lepog poklona postao je Milivoj Ilić, iz Štrukova, mladi član našeg Društva. Čestitka dobavljuju, a ostali imaju novu šansu na međunarodnom sastanku u proljeće.

NOVAC KUBLAJ KANA

Marko Polo je rođen na Korčuli gde se, kao i njegov otac Nikola i stric Mateo, bavio trgovinom. Imao je samo 21 godinu kada se obreuo na dvoru Kublaj kana. Godine 1298. u pomorskoj bitci kod Korčule, između Venecije i Čenove Marko je zarobljen i tokom nekoliko meseci zarobljeništva nastaju njegovi putopisi. U poglaviju LXXXI, koje nosi naziv: "O NOVCU VELIKOG HANA" Marko Polo kaže:

"... Isto tako ču vam pokazati kako veliki han može da troši više novaca, i da ga više izrađuje no što sam ja u stanju da vam ispričam".

Prava je istina da se u gradu Kamblaju (danas Peking) nalazi banka velikog kana. Ona je tako uređena da svaki može reći kako veliki han raspolaze savršenom veštinom za izradivanje novca, i reći ču vam kako se on izrađuje. Znate da on daje da se tu izrađuje velika količina novca o čemu ču vam sada pričati. Najpre se uzima kora od dudovog drveta, a to je drvo čije lišće jedu crvi koji prave svilu. Uzima se tanka kora koja se nalazi između debele kore i drveta, i od te kore se izrađuje hartenja, kao od pamuka, ali je ona sasvim crna. Kad se ta hartenja napravi od nje se isecaju mali komadi novca razne vrednosti. Neki komadici tog papirnog novca imaju vrednost maleg tornezela (venecijanski novac) drugi običnog tornezela, treći imaju vrednost velikog venecijanskog srebrnjaka, neki polovinu, neki opet vredne dva velika srebrnjaka, pa tri, pa pet, deset, neki opet imaju vrednost jednog zlatnog dukata, drugi dva, treći tri i tako sve do vrednosti od deset dukata. Sav taj papirni novac nosi na sebi pečat velikog kana. Toga novca ima toliko da bi mogao da isplati sve njegovo blago. Kada je taj papirni novac gotov njim se sve plaća, on nareduje da se troši u svim pokrajnjama, kraljevstvima i gradovima do kojih dopire njegova vlast.

Niko ne sme da ga odbije po cenu života. I tako se svi narodi i sva kraljevstva i zemlje pod njegovom vlašću služe tim novcem, placajući njime bisere, zlato, srebro, dragi kamenje i uopšte svu robu na tržištu. Ja vam tvrdim da papirni novac od deset zlatnika nije teži od jednog. I još vam kažem da trgovci najčešće menjaju ovaj novac za bisere, zlato ili druge skupocene predmete. Mnogo puta trgovci donose velikom hanu robu u zlatu i srebru, čija je vrednost 400.000 zlatnika. Sve to veliki han isplaćuje onim papirnim novcem i trgovci ga rado primaju jer ga mogu trošiti po celoj zemlji.

A kada se nekom pocepa ili ošteći koji komad papirnog novca, on ide u banku velikog vladara, gde mu ga odmah zamjenjuju i daju mu lep i nov, ali mu odbijaju 3%.

Još znate da ko hoće da pravi posude ili pojaseve od srebra, on odlazi u banku velikog kana i za onaj papirni novac nakupuje srebra koliko mu treba. I to je razlog što veliki vladar mora imati više zlata i srebra od moga vladara u svetu ...".

KUBLAI KHAN'S MONEY

Marco Polo was born at Korcula where he, as well as his father Nicola and his uncle Matheus, was engaged in trade business. He was only 21 when he found himself on Kublai Khan's castle. In 1298 in a sea battle between Venice and Genova fleet, near Korcula, Marco Polo was taken to a prison and during the following few months of his imprisonment he wrote his first travels. In the Chapter LXXXI, bearing the title 'About Great Khan's Money', Marco Polo says:

'... I am going to show you how the Great Khan is capable to spend great amounts of money and to earn more money than I am able to tell you. The real truth is that in the town of Kamblai (today Peking) there was a bank of the Great Khan. It is organised in such a way that everyone can see how the Great Khan has an extraordinary ability and virtue to coin money and I am going to tell you

how he coins it. Be aware that he orders great amounts of money. First a bark of a mulberry tree is taken, and that is a tree whose leaves are eaten by the silk worms. Thin bark is taken between a thick bark and a tree, and the paper is made out of that bark, like cotton, but it is black. When such paper is made, small pieces of money are cut out of it, having various values.

Some pieces of that paper have the value of a small tornesel [Venice currency], some of them have the value of a big Venice silver coin, some have the value of two big silver coins, then some of three, five, ten, some are a gold ducat worth the other are two, three, up to ten ducats worth. All that paper money has a seal of the Great Khan on them. He has lots of money, enough to buy his entire treasury. When the paper money is fixed up, it is used as purchase money. The Great Khan ordered that that money is to be used in all the provinces, kingdoms or cities, where his power reaches.

Nobody is allowed to refuse it. So all the people and all the kingdom and all the countries under his power use that money; they pay pearls with it, they buy gold, silver, precious stones and all goods. I assure you that a paper money worth 10 gold coins is lighter than one gold coin. I also assure you that merchants usually change that money for pearls, gold and other precious worthy things.

Many times merchants brought the Great Khan goods in gold and silver within the worth of 400,000 gold coins. The Great Khan pays them in that paper money and merchants are glad to take it because they can use it throughout the country.

When someone wears it out or damages it severely, he goes to the bank of the Great Khan where he changes it for new and fine pieces, but with a commission of 3 per cent.

One who wants to make dishes or silver belts he goes to the Great Khan's bank and buys silver with that paper money. This is the reason why the Great Khan has much gold and silver than any other ruler in the world.

O falsifikatima antičkog novca

Sakupljanje (kolekcioniranje) antičkog novca veoma je interesantno, poučno, pa i rentabilno. Otuda se u celom svetu povećao broj skupljачa. Nažalost, susrećemo u sakupljanju starog novca, sve veći broj falsifikata. Ova pojava nije nimalo nova. Ona postoji, može se reći, od kada postoji i novac. I u najstarijem istorijskom dobu u kome se novac pojavio znalo se za falsifikate. Ali njih je bilo dve vrste:

- Javni, zvanični falsifikati,
- Tajni falsifikati.

Prvu vrstu proizvodile su same državne vlasti, vladari ili gradovi koji su svoj novac kovali recimo od bronze a to prevlačili tankom srebrnom ili zlatnom prevlakom, zbog nedostatka plemenitih metala. To su tako zvani "Postavljeni novci" - Monnaies fourres. Ovde bi mogli da se potsetimo na neke interesantne istorijske činjenice. Grčki kralj Polikrat koji je izbavio ostrvo Samos od Spartanaca, platio im je kontribuciju bronzanim novcem zavijenim u tanak omot od belog zlata-elektrona. Spartanci nisu primetili ovu prevaru i povukli su se sa ostrva. Interesantan je slučaj sa makedonskim kraljem Perdiklom II, kome je ponestalo srebro a morao je da isplati vojsku. On je umesto srebrnog novca iskovao "srebrnjake" od kalaja.

Neronov kontorneat

U zvanične falsifikate spada i novac koji su kovali i Kelti, posle smrti Filipa i Aleksandra Makedonskog. Oni su emitovali loš, tako zvani "varvarski" ili keltski novac.

Prvi falsifikati pripisuju se grčkom kralju Fejdoru od Argosa. On je već u osmom veku pre Hrista kovao ovakav novac kojim se pazarilo. Dalje kroz istoriju poznato nam je da se nastavilo sa falsifikovanjem starog novca. U XVI veku u Italiji poznati su bili čuveni majstori Dovani Covino i Alessandro Vasione, oba iz Padova, koji su se proslavili u svetu numizmatike izrađujući čuvene imitacije retkih monet pod nazivom PADONAVERE. Danas se, naž-

Even many centuries ago, when money came into use, there were counterfeit coins. There were two types of counterfeit bank notes:

1. Public, official counterfeit bank notes, and
2. Secret counterfeit bank notes.

The first type was produced by government, rulers or city authorities that minted their coins of bronze coated with a thin silver or gold plate, in shortage of precious metals. Those were Monnaies fourres.

Considering the first group of counterfeit bank notes - an official counterfeited notes, there were coins minted by the Celts, after the death of Phillip and Alexander the Great of Macedonia. Those were low-quality coins, so called "Barbarian" or Celtic coins.

The first counterfeit coins are attributed to the Greek king Feidon of Argos. He counterfeited coins that were in circulation in the 8th century B.C. The tradition of money counterfeiting continued through the history. In the 16th century in Italy there were famous masters named Giovanni Covino and Alessandro Vasione, both from Padova, who became famous in the world of numismatics by their famous imitations of some rare money under the name of "Padovanere". Nowadays, unfortunately, the complete industry of counterfeit bank

lost, razvila čitava industrija za proizvodnju falsifikovanog novca. Tako nam je poznato da se to dešava u Bugarskoj, Grčkoj, Turčkoj, Siriji i dr. Interesantno je spomenuti da se i kod nas pojavljivao falsifikovani novac. Tako se pojavio i zlatni novac naših srednj-

Nepostojeći novac,
red kujundžija iz Janjeva

vekovnih vladara, iako ga oni nikada nisu kovali. To su sve bili proizvodi veštih kujundžija iz Janjeva. U južnoj Srbiji se često govori sa velikim poštovanjem o starim novcima "so prasinje". To je novac na kom se obično nalazi sa jedne strane neki lik, a sa druge strane slika sa 7 ili 9 prasadi; ovi su radeni obično od bronce, liveni i nemaju nikakvu vrednost.

Interesantno je da se baš antički novac koji je davno iz proleta išao veoma mnogo falsificuje. Od takvih falsifikata moraju se čuvati svi numizmatičari, jer koliko je vešto napravljen, sve teže ga je prepoznati. Za raspoznavanje originala od falsifikata potrebno je mnogo vremena studije i rada. Naročito mogu da nasednu početnici i laici, koji smatraju da svaki antički novac vredi veoma mnogo. Zato prilikom kupovine ili razmene ovih novčića treba biti veoma oprezan i konsultovati eks-

perte. U zadnje vreme i kod nas su prisutni u sve većem broju falsifikati. Pored zlatnih i srebrnih vešto izrađenih falsifikata, pojavljuje se brončani novac sa veštačkom patinom. Falsifikatori premažu kopije bakarnog ili brončanog novca nekom kiselinom, zakopaju ih u zemlju i posle izvesnog vremena izvade, nudeći ih na tržistu sa "patinom" koja je navodno originalna.

Ovde moramo napomenuti da za kolecionare vrednost imaju i stari falsifikati. Kao gore spomenuti keltski, i skitski srebrnjaci se često nalaze na našim terenima, sa predstavom Filipa i Aleksandra Makedonskog. Velike bronze - sestercijusi izrađene u Padovi nazvani "Padovaneri" su itekako na ceni i interesantni za

Veštačka patina na falsifikatu

svakog numizmatičara. Ovde treba spomenuti i kontorneate. Oni su jedna vrsta rimskog bakarnog novca, koji predstavljaju lik imperatora ili njegove žene, kovani povodom nekog jubileja. Pošto su oni retki i na ceni, falsifikatori su ih rado kopirali i plasirali na tržiste.

Zato je naš savet kolekcionarima: veliki oprez sa antičkim novcem, razgraničiti jasno originalne od falsifikata, iako ovi drugi mogu predstavljati neku vrednost i interes za sakupljače antičkog novca. ■

Falsifikat nepostojećeg novca
iz Južne Srbije

notes is well developed. It happens in Bulgaria, Greece, Turkey, and Syria... It is worth mentioning that some counterfeit bank notes appeared in our country, too. In such a way, there appeared gold money of our medieval rulers, in spite of the fact that they did not mint that coins at all. Those were the products of skillful goldsmiths from Janjevo. In the southern Serbia, people often used to speak with a great adoration about some old money. That is the money usually having some portrait on one side and the picture of 7 or 9 pigs on the other. Those were cast of bronze, completely worthless.

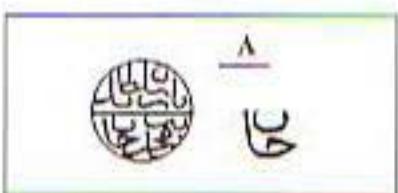
It is interesting to mention KONTORNEATI. These are some kind of Roman copper coins, representing the portrait of an emperor or his wife, cast on the occasion of some jubilee. They are rare and extremely worthy, so the counterfeiters made false coins and put them into circulation.

So, we recommend to all the collectors to be careful with the antique coins, to recognise and to distinguish between original and counterfeit, even if the latter could have some value and could have been of some interest for antique coin collectors. ■

Novo brdo

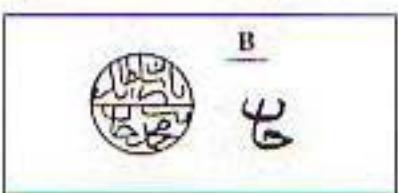
(2)

Za vreme vladavine sultana Bajazita II kovnica novca u Novom Brdu je nastavila proizvodnju. Dizajn i natpis na akčama je izmenjen u odnosu na akče prethodnog sultana. Ne samo da je izmenjen dizajn nego je verovatno izmenjena i organizacija rada kovnice. Na osnovu do sada registrovanih ak-

Slika 1

ča koje su proizvedene za vreme sultana Bajazita II, može se zaključiti da je deo alata za kovanje - kalup aversa, izradivan u prestonici Kostantiniji, a ka-

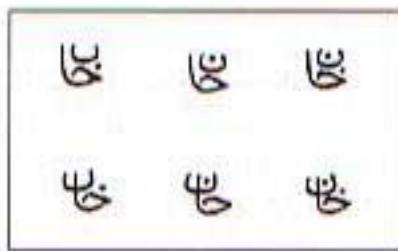
Slika 2

lupi reversa umnožavani su u Novom Brdu. Do sada su regi-

strovana dva tipa aversa. Oni se međusobno razlikuju po načinu pisanja reči HAN. Kod prvog tipa aversa u reči HAN slovo N je sa desne strane slova A, a kod drugog tipa slovo A seće slovo N. Uz ta dva tipa aversa postoje više varijanti i jednog i drugog tipa koje zavise od položaja jedne ili dve tačke kod slova H ili N. Ovakav dizajn aversa je omogućavao laku i brzu kontrolu kovanja akča, ali samo onome ko je znao za razlike na aversu (pozicija slova i tačaka kod reči HAN). Postoji sličnost u kovanju kod Bajazita I i Bajazita II. I jedan i drugi sultan kovali su akče koje po sredini aversa i reversa imaju jednu liniju koja polje novca deli na dva dela, a pritom dizajn osnovnog aversa nije menjан tokom vladavine. Sigurno je da su na ovakvo kovanje Bajazita II uticali dogadjaji iz maja-juna 1481.

Revers akča je tokom vladavine sultana Bajazita II takođe ostao nepromenjen. Na osnovu natpisa imena kovnice NOVAR, tj. "rukopisa" rezača kalupa, možemo zaključiti da

su kalupi izradivani - umnožavani u samoj kovnici gde su izrađivane akče. U prethodnom periodu za vreme vladavine Mehmeda II revers akči izrađenih u ovoj kovnici "ukrašen je tačkama i travkama" koje su

Slika 3

predstavljale ornament. Do sada je registrovana samo jedna akča sa ornamentom- travkom koja je kovana za vreme sultana Bajazita II, a ona je iskovana u NOVAR-u.

Kovnica Novar u ovom periodu je izuzetno produktivna, i uz Konstantiniju, kovnicu u prestonici, najproduktivnija u carstvu. Skoro svaki nalaz akča iz tog perioda sadrži akče iz ove dve kovnice.

Ekonomski jaka i politički stabilna država kakva je tada bila Osmanlijska imperija, efikasno je kontrolisala rad u svim

ca novca. Akče koje su tada proizvedene predstavljale su uzor kvalitetnog novca koji je priman i na tržištu okolnih država. Dokaz za ovo su falsifikovane akče napravljene od dobrog srebra u gradu Akermanu. Za uzor pri pravljenju kalupa za falsifikat su im služile akče iz balkanskih kovnica, a najčešće iz kovnice Novar.

Slika 4

Zemljotres koji je trajao 45 dana, krajem 1509., razorio je mnoge gradićeve i dobar deo zida prestonice Kostantinije, Galipolja i Demotike i kao da je nagovestio neke dogadaje u carstvu.

Slika 5

Osmanska politika i tradicija bile su da pretendenti na presto dobijaju na upravu neku oblast u Anadoliji. Na taj način bi se pripremali da zamene vladara ukoliko se ukaže potreba, a bili su dovoljno daleko od prestonice da ne bi imali uticaj na politiku.

Tri sina Bajazita II su reflektovala na presto, Korkud (najstariji), Ahmet i Selim (njimlađi). Princ Ahmet je određen za naslednika iako je bio mladi od Korkuta, jer je imao naklonost janičara, vezira i sultana Bajazita II. Nezadovoljan tom odlukom najmlađi princ Selim, uz podršku svog tasta, krimskog hana Mengli Giraja, bez dozvole oca iz Trabzona prelazi u Bešarabiju. Bolestan i star sultan Bajazit II ne uspeva da kontroliše ni sinove ni janičare.

U borbi za presto uz podršku janičara i krimskih Tatara princ Selim primorava oca, sultana Bajazita II, 24. aprila 1512. da abdicira. Stari sultan, Bajazit II, umire 26. maja 1512. na putu za Dimotiku. Mada za to ne postoje dokazi, veruje se da je otrovan po nalogu sina, sultana Selima I.

Po stupanju na presto, sultan Selim I, nazvan Javuz (Ostri), naredio je da se smaknu njegova braća, njihova muška deca kao i pristalice njegove braće.

Kovnica u Novaru je nastavila rad pod novim sultanom. Akče kovane u ime sultana Selima I na aversu imaju natpis: "Selim Shah bin Bayezid Han", (Selim Šah sin Bajazit Hana). Tokom vladavine natpis nije menjan ali četiri puta je menjana dizajn aversa (4 osnovna tipa) uz dve varijante nekih tipova. Natpis na reversu je bio: "Azze nasruhu duri be ... sene

918", (Svetla mu pobeda ko-vano... godine 918). Ni natpis na reversu nije menjan ali je za-to dizajn menjan pet puta. Za vreme vladavine sultana Selima I, po prvi put kod Osmanlijskog kovanja akče pri promeni kalupa aversa ne menja se i kalup reversa. Ta novina je sa jedne strane omogućila brzu promenu tipa novca, veći broj tipova u optičaju i efikasniju kontrolu kovanja.

Kovnica Novar je za vreme vladavine ovoga sultana izradila sledeće tipove akča:

- A / I (tri varijante imena kovnice)
- A / II
- A / III
- C / II (tri varijante imena kovnice)

Slika 6

Dužan sam izvinjenje čitaocima za propust u prošlom broju, kada sam sultaniju Maru, ženu sultana Murata II a sestru despota Grgura i Lazara Brankovića, "proglašio" za sestru despota Stefana Lazarevića. Zahvaljujem se gospodi S. Stojaković koja mi je ukazala na to. Uz izvinjenje prilažem informaciju iz Politike od 26. XII 1998, koja je štampana u rubrići Da li znate?

"Despot Durđ Branković udao je 1435. god. svoju kćerku Maru za turskog sultana Murata II, davši joj veliki miraz koji je odnela sultanu. To je bio brak iz političkih razloga, krajnje neuspeo, što se najbolje vidi iz činjenice da je Murat II 1441. oslepio oba Marina brata Grgura i Stevana. Mara je u tom braku preživela skoro 16 godina, tj. sve do smrti Murata II 1451. godine, a onda je isprčana u Srbiju sa svim počastima od novog sultana Mehmeda II, koji joj je dao oblasti Toplicu i Dubočicu. Mara nikada nije prešla u islam. Posle smrti svoje majke despotice Jerine, koja je umrla 1457. god. pod nerazjašnjenim okolnostima. Mara beži sa bratom Grgurom i ujakom Tomom Kantakuzenom iz Srbije sultanu Mehmedu II, koji ih je lepo primio, i nastanjuje se u serskom kraju. Umrla je 1487. god. i sahranjena je u manastiru Kosanica blizu Drame".

- C/V
- C/I/II
- D/III
- D/IV
- D/V
- E/IV
- E/V

U poređenju sa ostalim kovnicama u carstvu kovnica Novar je tada proizvela mnogo više tipova nego neke velike i ranije dobro poznate kovnice akča. Bila je produktivnija i od centralne kovnice u Kostantiniji koja je propisivala tipove i naplaćivala porez za to.

Mada pojedini stručnjaci za Osmanlijsko kovanje izražavaju sumnju u bronološki redoslijed

sled koji je autor ustanovio još pre desetak godina, akče iskovane u kovnici Novar potvrđuju ispravnost autorove teorije. Veliki procenat akča tipa A / I u skoro svakom nalazu sultana Selima I ukazuju na to. Povećana produkcija akči nakon stupanja sultana na presto objašnjava se potrebotom za isplatu bakšiša vojsci prilikom stupanja na vlast kao i pripremom za pohod na Persiju. Posle osvajanja Persije i Misira smanjena je proizvodnja akča, a u isto vreme se povećava broj kovnica koje su kovale zlatan novac.

Po prvi put za vreme sultana Selima I dizajn natpisa kovnice Novar je za kratko promenjen. Nasuprot kovanju za vreme vladavine sultana Bajazita II, koje je strogo propisano i na neki način neinteresantno, sterilno kovanje akča za vreme

vladavine sultana Selima I je maštovito i bogato. Na pojedinim akčama se opet kao i kod sultana Mehmeda II kao ukras nalaze "tačke i travke".

Jaka i uspešna vlast i ekonomski stabilna država uticale su i na rad kovnica novca. To se odrazilo na rad kovnica u Novom Brdu koja proizvodi brojnije i kvalitetnije akče u odnosu na period kada je grad bio u blizini granice carstva. Na rad je verovatno uticala i organizacija koja je tada očigledno bila bolja nego ranije.

Možemo konstatovati da je u periodu vladavine sultana Selima I kovnica akča u Novom Brdu ne samo bila najproduktivnija u carstvu, već je to period kada je ta kovnica bila najproduktivnija u svojoj istoriji.

موجان سوچان

Slika 7

Interesantna varijanta novca cara Dušana

Za vreme vladavine cara Dušana, srpska srednjovekovna država doživela je veliki procvat u svim sferama života, pa i u novčarstvu. Srpska srednjovekovna država otkovala je za vreme njegove vladavine najveći broj vrsta i varijanti novca (S. Ljubić u svome delu "Opis Jugoslovenskih novaca" od 1875. godine objavio je 75 varijanti). U ovom članku opisacemo interesantnu varijantu novca već poznate vrste (S.Lj. VIII-21-24) koja do sada nije objavljena.

N. Poprsje Isusa Hrista koji desnom rukom blagosilja, a u levoj drži svitak. Isus Hristos je sa oreolom oko glave do koje stoji **ΙΑ - ΙΧΑ**. Desno i levo od poprsja Isusa Hrista stoje slovne oznake **V - Б**.

Ag. t-1,55 gr. Ø-20 mm.

Ovaj novac je interesantan po tome što se razlikuje od ostalih primeraka ove vrste u više detalja:

- Na ovoj varijanti novca jasno se vidi da vladar jaše na konju - atu.

L. Vladar sa krunom na glavi sedi na konju, koji je okrenut u desno. U desnoj ruci vladar drži žezlo sa krstom na vrhu. Desno i levo od vladara je skraćeni natpis **СОБ - ИР**. Konj se nalazi u skoku. Pod trbuhom konja je trolist.

- Konj nije prikazan u hodu ili u jakom tempu, već u skoku.
- Jedino se na ovoj varijanti novca jasno vide dve vrste pisma: latinično "V" i cirilično "Б".

Da li je to zbog jednakosti jezika - pisma ili zbog nepismenosti kalupara? ■

During the reign of Emperor Dusan, the life was thriving in Serbian medieval state, also including activities of money making. During his reign the Serbian medieval state minted greater number of coins, of different kind in many varieties (S. Ljubic in his "Description of Yugoslav Money" from 1875 published and described 75 varieties).

In this article we are going to describe an interesting variety which was not published yet (S.Lj. VIII-21-24).

Head: The ruler with a crown on his head sitting on a horse turned right. He holds a scepter with a cross on the top. The horse is in jump. There is a trefoil under the horse belly.

Tail: The bust of Jesus Christ, blessing with his right hand, holding a scroll in his left hand, having an aureole around his head.

This is an interesting example different from some other specimen of this kind in many details:

- it is clearly visible that the ruler is riding the horse;
- a horse is not in pace or gallop, but in jump;
- on this coin only, two types of letters are clearly visible - Latin V and Cyrillic B.

We wonder whether the equality of the languages was in question, or the master was illiterate! ■

Enciklopedija numizmatike

(e, f)

I. Ekel Jozef Hilarius (Eckhel Jozef Hilarius)

Dobio je nadimak od latinske reči hilarius (vedar). Bio je profesor istorije antike na univerzitetu u Beču, tokom druge polovine XVIII veka. Od 1774. godine bio je direktor zbirke antičkog novca kabinetra carskog dvora. Utemeljivač je naučne numizmatike i, iz počasti, označen kao njen otac. Najvažnija su mu dela: *Doctrina numorum veterorum* (Nauka o antičkom novcu) u osam svezaka, od 1792.-1798. godine, kao i adenda: Ele-

mentae rei nummariae veterum sive prolegomena doctrinae nummorum (dodatak, osnove antičkog kovanog novca). Na nemačkom je izdao "Sažeti elementi antičke numizmatike". Muzej u Beču izdao je 1837. godine povodom stogodišnjice rođenja Ekela srebrnu medalju težine 41,21 g. Na aversu medalje prikazan je natpis: Jozef Ekel, rođen 1737, umro 1798, i poprni lik Ekela (slika 1), a na reversu natpis: Osniyač i sistemizator numizmatike antičke, i lik Palade Atine, koja desnom rukom pridržava studiju Ekela. U seg-

Slika 1

I Eckhel Joseph Hilarius

Eckhel Joseph Hilarius got his nickname after the Latin word hilarius, which means cheerful. He was a professor of classical history at the University of Vienna, during the second part of the 18th century. Since 1774 he was Director General of the King's cabinet antique coins collection. He is a founder of a scientific numismatics and he was honoured as the father of it. He is the author of several books, among which the most important one: *Doctrina numorum veterorum* (Doctrine of the Antique Coins) in eight volumes (1792-1798), and the addenda: *Elementae rei nummariae veterum sive prolegomena doctrinae nummorum* (in three, Basics of the Antique Coins). He also published "The Conceived Elements of the Antique Numismatics" in German. In 1837 the Museum in Vienna coined a silver medal, 41,21 grams in weight, on the hundredth anniversary of Eckhel's birth. The head of the medal is titled Joseph Eckhel, born 1737, died 1798. Eckhel's bust (picture 1). The tail of the medal is also titled by The Founder and the Systematist of the Antique Numismatics, and the portrait of Athens Palada who holds the study of Eckhel in her right hand. There is a segment under the field of revers bearing the following title: The Museum of Vienna, 1837, with the name of the cutter of a cast.

mentu ispod polja reversa je natpis: Muzej Beča 1837. g. uz naznaku imena rezača kalupa.

II. écu blanc (écu d'argent, Louis d' argent, Louis blanc i dr.)

Uvodnjem monetarne reforme 1641. godine započeto je kovanje prvog srebrnjaka francuske tipa talira. Ime eki (fr. écu - štit tj. državni grb; potiče od latinske reči scutum - štit),

čemu je svako sledeće, teorijski, predstavljalo smanjenje njihove bruto težine. Da bi se svako prekivanje posebno označilo, menjani su likovi na kovničkih žigovima uz zadržavanje nominalne vrednosti ekija. Prvih šest tipova ekija, iz perioda 1643-1686. godine imalo je na reversu lik krune nad tadašnjim državnim grbom na štitu sa šest ljiljanovih cvetova. Sedmi tip ekija poznat je pod nadimkom: écu aux huit L (slika 2).

Slika 2

srebrnjak je dobio po liku štita, pretežno trouglastog oblika, sa lučnim bočnim stranama, na koje je bio lik ondašnjeg francuskog grba sa šest simbolizovanih ljiljanovih cvetova. Kovanje ekija je vršeno prema francuskoj kovničkoj stopi, pri čemu mu je težina iznosila 25,98 grama (23,73 g. čitog srebra) i bio je ekvivalentan sa 60 sua (sous, sols). Kovane su i polovine, četvrtine, osmine i šesnaestine écu-a. Prekivanja izlizanih i iz opticanja povučenih srebrnika, dala su povod za brojna ponavljanja kovanja i prekivanja, pri-

Osmi tip, tzv. écu aux palmes, iz perioda 1694-1698. godine ima lik štita sa cvetovima ljiljana između dve palminе granе. Skoro svi primerci osmog tipa čine prekivanja sedmog tipa. Za vreme Louis-a XV, a posle 1710. godine obnovljeno je kovanje ekija aux huit L, uz izmenjenu oznaku vrednosti od 80 sua. Prekivanja su nastavljana posle 1715., pa su ekiji posle 1715. godine u osnovi predstavljali novi tip ekija sa imenom novi eki (écu neuf), i sa nadimkom eki vredan šest livri. Posle 1795. éco blanc tj. écu neuf više nije

II ECU BLANC (or: écu d'argent, Louis d'argent, Louis blanc, etc)

After the Monetary Reform Bill, introduced in 1641, there started minting of the first French silver coin, of the taler type. The name of écu (Fr. Ecu means shield, i.e. the state coat of arm, originated from the Latin word scutum=shield) this silver coin got after the picture of a shield, mostly triangular in shape, with arch sides, on which there was a picture of a former French coat of arm with six symbolic lilac flowers.

Ecu was minted according to the French minting foot, having a weight of 25,98 grams (23,73 g of pure silver) and it was equivalent to 60 sous (sols). They also coined a coins of a half, a quarter, one eighth and one sixteenth of écu. Re-minting of old, worn-out silver coins, as well as of those drawn back from circulation, gave a chance for numerous repetitions of minting and reminting. Theoretically, every single reminting reduced their gross weight. In order to mark every single reminting, they changed the portraits on minting brands (seals) preserving the nominal value of each. The first six types, dating from the period 1643-1686 had on its front side a picture of a crown on a former state coat of arm on a shield with six lilac flowers.

The seventh type of écu is famous for its nickname: Ecu aux huit L (picture 2). The eight type, so called écu aux palmes, dating from 1694-1698 has a picture of a shield with lilac flowers between two palm branches. Almost all the specimen of this eighth type represents re-minted coins of the seventh type of écu.

kovan, a écu je demonetizovan 1834. godine.

III. FOLIS

(Potiče od latinske reči **Folis** što znači: kožna vrećica za novac; množina: *folles*).

a) U početku se pod ovim pojmom podrazumevala kožna vrećica za ostavljanje novca,

krušnisan izv. modius-om (mericom za merenje žita, oko deset i pol litara), a u desnoj ruci držao je rog obilja. Na aversu Folisa bio je lik odgovarajućeg vladara. Pred kraj uprave Dioklecijana, pod **Folisom** (u množini) podrazumevan je računski novac, jer je pakovan u vrećice i vršio ulogu srebrnika i zlatnika, koji nisu masovno kovani.

Slika 3

osobito vrećica u kojoj je ostavljana i čuvana vojnička plata. Dočnije, u vreme Dioklecijanove reforme (296), izraz **Folis** je upotrebljen za određeni bakarni novac, težine oko 10 gramu, koji je bio namenjen da zameni dva degradirana antoninianusa (slika 4). Na reversu ovog Folisa bio je lik mladića, lik simbolizovanog Geniusa rimskog naroda,

b) Za vreme vizantijskog biseusa Anastaziusa (495-518), pri izvođenju monetarne reforme, uvedena je nova jedinica bakarnog novca: **nummin**, kao frakcija u odnosu na vizantijski **follis**, čije ime je uzeto kao nasledje iz Dioklecijanove reforme, ali samo u značenju: bakarni novac, dok je predašnje značenje - kožna vrećica i pakovanje bak-

Slika 4

During the reign of Louis XV and after 1710 they re-minted the **ecu aux huit L** with changed mark estimated to the value of 80 sous. Reminting of coins continued even after 1715, so the **ecu** minted after 1715 actually represent the new type of **ecu**, known under the name of the new **ecu** (**ecu neuf**) bearing a nickname of six pounds-worth **ecu**.

After the year 1795 **ecu blanc**, i.e. **ecu neuf** was not minted any more. It came out of use in 1834.

III FOLIS

(Latin **Folis** means leather moneybag)

First it was a small leather bag used for keeping money, especially the bag in which the soldiers kept their salaries. Later, during the time of Diocletian's reform bill (296), the expression **follis** was used for the particular copper coins, having the weight of 10 grams introduced to alter two degraded antoninianus. By the end of Diocletian reign, the **follis** was regarded as accounting money.

During the time of Anastazius (495-518), after the monetary reform, a new copper coin was introduced: it was **nummin**, as a fraction of a Byzantine **follis** whose name was inherited from Diocletian's reform but only in meaning: copper coins, while the former meaning of **follis** as a leather money bag lost its sense.

Anastazius introduced the following nominals, marked with capital letters of the Greek alphabet, having the following equivalents: M=40 nummies=1 Byzantine **Follis**, K=20 nummies = 1/2 Byzantine **Follis**, I=10 nummies = 1/4 Byzantine **Follis**, E=5 nummies=1/8 Byzantine **Follis**.

renika u nju, izgubilo smisao. Anastazius je ustanovio sledeće nominale, označene velikim slovima grčke azbuke, uz sledeće ekvivalentnosti: M=40 nummia=1 vizantijski folis, K=20 nummia=jedna polovina vizantijskog folisa, I=10 nummia=jedna četvrtina vizantijskog folisa, E=5 nummia=jedna osmina vizantijskog folisa.

Neke kovnice su kovale i druge nominale iz bakra, a poznate su nominale nummiae, kovane za vreme Justinianusa I, i to od 125 i 250 nummiae. Ustanovljene su i sledeće ekvivalentnosti: 40 nummia (slika 3) =1 follis=1/10 miliareis=1/180 solidusa. Bakrenici nummiae, kao frakcije follisa u Vizantiji zadržani su u opticaju do 9. veka. ■

Some mint factories coined some other copper nominals, among which the most famous are the nominals of nummiae, coined during the time of Justinianus I (125, 250 nummiae). The following equivalents are established: 40 nummiae=1 Follis=1/10 miliareis=1/180 solidus. Copper coins called nummiae, as a fraction of a Byzantine Follis, was in circulation till the 9th century. ■

KRST ZA ZASLUGE II REDA VATROGASNE ZAJEDNICE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Odlaganja i značke dobrovoljnih vatrogasnih društava sa ponesom čuvaju kako članovi vatrogasnih organizacija tako i ostali građani. Pored propisanih priznanja gotovo svako DVD povodom godišnjice ili drugih svečanosti izređuje svoju značku ili znak. Sa osnivanjem prvih vatrogasnih organizacija počela je i izrada vatrogasnih spomenica.

Kod nas nema značajnije zbirke vatrogasnih spomenica i odlaganja, ali pojedinačnih primeraka ima ponegdje u muzejima, kod članova vatrogasnih organizacija ili njihovih rođaka, kao i u privatnim zbirkama kolekcionara.

Krst za zasluge II reda Vatrogasne zajednice Kraljevine Jugoslavije je maloškog oblika s usećenim kracima. Rubovi krakova krsta su kosi prema reversu i pozlaćeni s kuglicama na vrhovima. Iz sredine između krakova krsta kao ukras protiče se poput zraka plameni vatre. Sredina je malim klinovima pričvršćena za krst i ukras, koji je sa ušicom iskovan u jednom delu.

Avers: u belo emajliranoj ovalnoj sredini zlatnom bojom utvrđen je grb Kraljevine Jugoslavije, koji je obrubljen dvema zlatnim ovalnim paraleloma. Okolo grba je zlatni venac od lišća. Na gornjem delu kraka krsta nalazi se vatrogasnji izduženi simbol. Ukras od reljefnih plamenova je emajliran u tamno crvenoj boji sa krojevima plamenova u pozlati. Kraći krsta su bela emajlirani sa plavim rubovima.

Revers: na ravnoj pozlaćenoj površini u sredini je natpis: "VATROGASNI SAVEZ KRALJEVINE JUGOSLAVIJE". Na donjem kraku krsta su simboli kovnica "G i K" (Grizbah i Knaus) ugravirani jedan preko другогa i natpis "Zagreb".

Lenta je standardne širine plave boje trouglasta, a na obodu simbolizuje jugoslovensku trobojku. Širina svake boje u trobojci je 2 mm. Lenta je kroz kariku pričvršćena za ušicu ordena.

Krakovi krsta vertikalno postavljeni su dimenzije 45 mm, a vodoravno 43 mm. Orden je u kartonskoj kutiji plave boje sa podlogom od crnog pliša. Na svilenoj podlozi poklopca utisnut je natpis: "MEDALLE URS GRIESBACH I KNAUS ZAGREB" i "RADIONICA ETUAU I KASETA FRANJO FRČAK VIROVITICA". Na gornjoj strani poklopca kutije je ambalem Vatrogasnog saveza Kraljevine Jugoslavije i ispod njega natpis "KRST ZA ZASLUGE II".

Ovaj opis važi za sve redove, s obzirom da je orden u tri stepena, sa razlikom što je prvi stepen nešto većih dimenzija i nosi se oko vrata, dok je treći stepen uz pojedine izmene po obliku i opisu odgovarajući II redu.

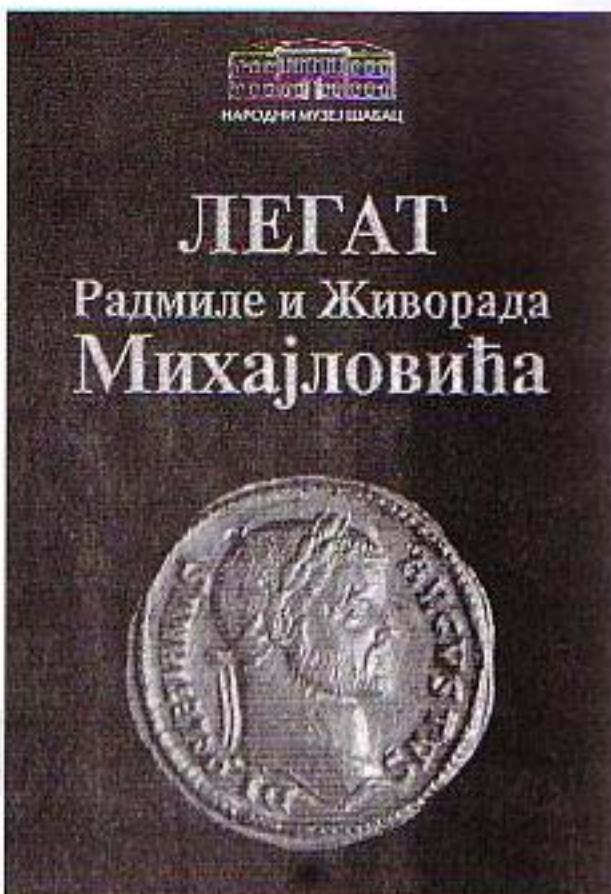

Legat Radmile i Živorada Mihajlovića

prikaz izložbe i kataloga

April 1998. godine, kada je reč o izlagачkoj aktivnosti Narodnog muzeja u Šapcu, obeležila je izložba "Legat Radmile i Živorada Mihajlovića", autora Slavoljuba Petrovića, kustosa šabačkog Muzeja. Stručnoj i široj javnosti predstavljen je numizmatički materijal koji je u Muzej prispeo darodavnim činom bračnog para Mihajlović, Radmili, dr stomatologije i Živorada, mr farmacije, a koji se sastoji od 2518 primeraka novca iz širokog vremenskog raspona, od antičkog doba do današnjih dana, 58 medalja, plaketa i žetona i na kraju, prateće literature koju čine 103 bibliografske jedinice.

Kako je u predgovoru kataloga koji prati izložbu, kao i u pozdravnoj reči na dan otvaranja izložbe naglasila Svetlanka Milutinović, direktor šabačkog muzeja, od 1960. godine među najčešće pominjanim imenima poklonodavaca Narodnom muzeju u Šapcu pominje se ime Živorada Mihajlovića koji je do danas poklonio više desetina predmeta za arheološku, etnološku i istorijsku zbirku. Poklon prispeo 1997. godine, predstavljen na ovoj izložbi, svakako je najveći i najznačajniji poklon te vrste u više od šest decenija dugo istoriji šabačkog Muzeja.

Izloženi materijal konceptualno je razvrstan prema hronološkoj, odnosno nacionalnoj srodnosti, čime je u potpunosti uspelo nastojanje autora postavke da rekonstruiše cirkulaciju novca i rasveti stepen razvijenosti trgovinskih veza i ekonomskih prilika šabačkog kraja i prostora severozapadne Srbije, i na taj način predstavi vrlo dinamičnu i sadržajnu prošlost ovog područja. Posebno bismo naglasili prisustvo 40 primeraka zlatnog novca među kojima je 8 rimskih i vizantijskih zlatnika, koji potiču sa teritorije Podrinja. Izloženi novac iz antičkog, odnosno rimskog perioda, svoju važnost dobija u činjenici da je reč o dobro očuvanim primercima od kojih svaki ima svoje mesto nalaza, što govori u prilog značaju i stručnom sakupljanju novca od strane gospodina Mihajlovića koji je shvatio značaj ovih podataka za dalje proučavanje ovog novca i njegovog optičkog dometa. U okviru poklonjene zbirke nalaze se, na izložbi grupno predstavljeni delovi ostava antičkog i vizantijskog novca sa više ili manje poznatih nalazišta (Svileuve, Čapljena, Nedenovca, Uba ili M. Prčinovica) čime će se dog-

uniti znanja o mogućem sastavu ovih nalaza, kovnicama i cirkulaciji tokom pomenutih perioda. Primercima novca vizantijskog i srpskog srednjovekovnog kovanja u značajnoj meri je upotpunjena postojeća muzejska kolekcija. Idući dalje istorijskim sledom, prikazan je novac stranih zemalja koji je bio u upotrebi na ovim prostorima. Predstavljena je moneta onih država i civilizacija koje su držale Šabac i ovaj kraj tokom njegove

novca, sa posebnim osvrtom na delatnost donatora Mihajlovića, i popisom poklonjenog materijala. Nakon kratkog poglavlja posvećenog nastanku novca, dalji tekst podeljen je u sledeće odeljke: rjmski novac, novac Vizantije, novac u srednjem veku, srpski srednjovekovni novac, novac u Srbiji do 1868. godine, novac Obrenovića, novac Karađorđevića, Kraljevina Jugoslavija, novac tokom II svetskog rata 1941-1945, jugosloven-

Novac iz zbirke Radmile i Živorada Mihajlovića

duge istorije, kao i drugi strani novac koji je na ovom prođuru bio u opticaju u vreme kada nismo imali sopstveni monetarni sistem. Tok priče završava se savremenim srpskim i jugoslovenskim kovanjem, papirnim novcem, obveznicama i bonovima kojim su u potpunosti zaokružena naša nacionalna izdanja od 1868. godine do danas. Posebno treba istaći zbirku izuzetno vrednog jubilarnog i spomen novca, uglavnom kovanog od srebra, koji Muzej do prispeća ovog legata nije posedovao, a za koji u uvodnom tekstu kataloga izložbe darodavac kaže da je retko bio u opticaju, dok se u bankama prodavao po većim cenama od njihove nominalne vrednosti.

Katalog Legat Radmile i Živorada Mihajlovića, autora Slavoljuba Petrovića nastao je povodom istomene izložbe. Na samom početku je reč darodavaca, bračnog para Mihajlović koji govore o svojoj sakupljačkoj aktivnosti, posebno usmerenoj na numizmatički materijal, zatim njihova kratka biografija i darovni ugovor zaključen između poklonodavaca i šabačkog Muzeja, nakon čega sledi predgovor direktora Narodnog muzeja u Šapcu. Zatim na 6 strana sledi tekst autora u čijem je uvodnom delu dat kratak istorijat sakupljanja

skl novac posle 1945. godine, jubilarni novac I, na kraju, medalje. Kroz pobrojane odeljke autor kataloga, bez namere da bude iscrpan, na jasan i koncizan način daje istorijat kovanja novca, izdavanja papirnog novca i drugih monetarnih oblika, i time čitaocima pruža celovit i dragocan pregled monetarne istorije i novčanih sistema koji su važili tokom ovog širokog hronološkog okvira. Na sledećih 15 strana pojedinačnom obradom, na sigurno utemeljenim referencama, kroz 47 kataloških jedinica predstavljeni su izabrani primerci izloženog materijala s ciljem da se istaknu oni najvredniji, a istovremeno i prezentuje opticaj novca kroz monete država značajnih za istoriju šabačkog područja. Razvrstane na 5 tabli slede crne fotografije (aversa i reversa) 17 primeraka novca iz različitih hronoloških etapa.

Na kraju ovog prikaza navećemo reći mr Bojanu Borić-Brešković, direktora Narodnog muzeja u Beogradu kada je prilikom otvaranja ove izložbe naglasila značaj plemenite tradicije darivanja muzeja, oduvek prisutne u našem narodu, koja do danas predstavlja značajan vid popunjavanja muzejskih zbirki. Govoreći o razvojnom putu nastanka numizmatičkih kolekcija u Srbiji, gospoda

Borić-Brešković podsećala je prisutne na imena nekih od vrednih sakupljača čijim su zbirkama obogaćeni fondovi naših muzeja. Najstarije su pripadale mitropolitu Stefanu Stratimiroviću, Lukjanu Mušickom, Stefanu Iliću Vrakoviću i Janku Šafariku, iz kojih je izrazla i najveća javna zbirka kod Srbija, zbirka Narodnog muzeja u Beogradu.

Potom, u XIX i XX veku, značajne zbirke koje su predate na čuvanje muzejima ili drugim javnim ustanovama, sakupili su Ljuba Kovačević, Hugo i Dörde Vajfert, Imre Frej, Svetozar Dušanić i Srđan Dimitrijević. A sada, na pragu XXI veka, legatom Radmili i Živorada Mihajlovića, značajno je popunjena još jedna javna zbirka u Srbiji. ■

ZAŠTO SU CRNOGORSKI ZLATNICI RETKI?

Pravi odgovor na postavljeno pitanje bio bi da je manji tiraž crnogorskih zlatnika osnovni razlog što se oni danas pojavljuju prilično retko. Zbog toga su jako cjenjeni na numizmatičkom tržištu.

Međutim, ukoliko uporedimo tiraž crnogorskih zlatnika od 20 perpera (60.000) sa tiražom zlatnika Kraljevine Srbije iz 1879. godine (50.000), iako se smatraju u vidu činjenice da je ovaj drugi otkovan 31 godinu ranije i da mu je za 10.000 primeraka manji tiraž, a da se na

Zlatnik od 20 dinara iz 1879.

tržištu ipak češće pojavljuje i postiže nižu cenu, dobro bi bilo da se podestimo i na činjenicu da je Austrija bila protiv toga da Crna Gora izdaje svoj novac, pošto je ta mera odražavala jačanje državne samostalnosti Crne Gore, i da je otkupljivala zlatni crnogorski novac i prevala u zlatne krunе!

U vezi s tim vojvoda Gavrilo Vuković, govoreći o crnogorskem zlatnom novcu zabeležio je u svojim memoarima: "Nijesmo se ni tijem našim novcem mnogo koristili, jer mu je krug obrta bio sasvim tjesan. Zlatnici, pak, vratili su se odakle su i došli. Austrija ih je kupovala i pretvarala u zlatnike od 20 austrijskih kruna. Tako će uskoro i oni biti rijetki".

Tako je i Austrija "pomogla" da zlatnici od 20 perpera danas budu redi i vredniji od prvih srpskih zlatnika.

WHY ARE THE MONTENEGRIAN GOLD COINS SO RARE?

The main reason, answering the above question in a right way, is a small number of copies. Such gold coins are very rare and therefore extremely worthy in numismatic markets. But if we compare the number of Montenegrin gold coins of 20 Perper (60,000) with the number of gold coins of the Kingdom of Serbia from 1879 (50,000) and having in mind the fact that the latter were coined 31 years before the former, having smaller number of copies (10,000 less), it appeared on markets more frequently, having lower price now. Let us remind the fact that Austrian authorities were against Montenegro issuing money, because such measure strengthened Montenegro, as an independent state. Austria bought Montenegrin gold

Zlatnik od 20 perpera iz 1910.

coins and beat them into golden crowns! Considering that, the duke Gavrilo Vuković, speaking about Montenegrin gold coins, put down in his memoirs the following. "We did not use much of our money, because it had a narrow circulation. Gold coins returned to the place where they originated from. Austria bought them and beat them into gold coins of 20 Austrian crowns. So, they will soon become rare, too."

So the Austrians helped gold coins of 20 Perper be rare and worthy that the first Serbian gold coins.

CENE METALNOG I PAPIRNOG NOVCA SRBIJE, CRNE GORE I JUGOSLAVIJE

postignute na sastancima SND; cene su u nemačkim markama (dm)

METALNI NOVAC SRBIJE (1868-1943)

1 paša
1868 (D=7,5 mm, bronce, t=1 g, Ø=15 mm)

D	V	00L	K
10	15	30	50

2 paša
1904 (D=12,5 mm, Cu, t=2 g, Ø=20 mm)

1	2	5	15
---	---	---	----

5 paša
1866 (D=7,4 mm, bronce, t=5 g, Ø=15 mm)
1868 (180°)
1879 (D=6, mm, bronce, t=5 g, Ø=25 mm)
1883 (D=4 mm, Ni, t=5 g, Ø=17 mm)
1884 (D=3 mm, Ni, t=5 g, Ø=17 mm)
1904 (D=5 mm, Ni, t=5 g, Ø=17 mm)
1912 (D=10 mm, Ni, t=5 g, Ø=17 mm)
1917 (D=5 mm, Ni, t=5 g, Ø=17 mm)

10	50	100	300
50	150	300	300
10	60	120	320
2	10	30	150
2	6	25	120
1	5	10	50
-	1	3	10
5	8	15	30

10 paša
1868 (D=6,6 mm, bronce, t=5 g, Ø=15 mm)
1868 (180°)
1879 (D=9 mm, bronce, t=5 g, Ø=15 mm)
1883 (D=5 mm, Ni, t=4 g, Ø=20 mm)
1884 (D=5,5 mm, Ni, t=4 g, Ø=20 mm)
1912 (D=7,7 mm, Ni, t=4 g, Ø=20 mm)
1917 (D=5 mm, Ni, t=4 g, Ø=20 mm)

15	60	150	330
30	100	250	600
15	70	120	350
5	10	50	200
5	6	40	150
-	1	3	10
10	20	50	60

20 paša
1883 (D=2,5 mm, Ni, t=6 g, Ø=22 mm)
1884 (D=6 mm, Ni, t=4 g, Ø=22 mm)
1912 (D=5,65 mm, Ni, t=4 g, Ø=22 mm)
1917 (D=5 mm, Ni, t=4 g, Ø=20 mm)

5	15	40	180
3	10	40	160
-	2	5	20
8	15	20	40

50 paša
1875 (D=2 mm, Ag .835, t=2,5 g, Ø=18 mm)
1879 (D=0,6 mm, Ag .835, t=2,5 g, Ø=18 mm)
1904 (D=1,4 mm, Ag .835, t=2,5 g, Ø=18 mm)
1912 (D=0,8 mm, Ag .835, t=2,5 g, Ø=18 mm)
1915 (D=1,2 mm, Ag .835, t=2,5 g, Ø=18 mm)
1915 (D=1,86 mm, Zn, t=2 g, Ø=18 mm)
1942 (D=20 mm, Zn, t=2 g, Ø=18 mm)

10	30	100	200
5	20	200	500
5	10	30	100
5	10	30	80
1	2	5	10
3	5	10	15
-	2	5	10

1 dinar
1875 (D=3 mm, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)
1879 (D=0,8 mm, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)
1897 (D=4 mm, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)
1904 (D=2,4 mm, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)

20	50	120	250
5	15	200	600
2	5	10	20
5	10	20	50

1912 (Tr=8 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)
 1915 (Tr=10,7 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)
 1915 (Tr=2,3 mil, bez potpisu)
 1942 (Tr=50 mil, Ni, t=3 g, Ø=23 mm)

3	5	15	20
2	4	8	10
5	10	15	30
1	2	5	10

2 dinara

1875 (Tr=1 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1879 (Tr=0,75 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1897 (Tr=1 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1904 (Tr=1,15 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1912 (Tr=0,8 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1915 (Tr=4,17 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1915 (Tr=0,03 mil, bez potpisu)
 1942 (Tr=40 mil, Ni, t=4 g, Ø=27 mm)

100	200	300	600
10	50	250	1200
5	10	20	50
8	15	50	150
5	8	15	40
3	5	10	15
10	20	35	60
1	2	5	10

5 dinara

1873 (Tr=0,2 mil, Ag .900, t=25 g, Ø=37 mm)
 1904 (Tr=0,2 mil, Ag .900, t=25 g, Ø=37 mm)
 1904 (varijante: bez titula i god.)

30	120	350	1000
30	100	300	800
250	400	1.000	2.500

10 dinara

1882 (Tr=0,3 mil, Au .900, t=3,27 g, Ø=19 mm)
 1913 (Tr=50 mil, Au, t=6 g, Ø=26 mm)

100	150	200	300
1	2	5	10

20 dinara

1879 (Tr=50.000, Au .900, t=6,45 g, Ø=21 mm)
 1882 (Tr=0,3 mil, Au .900, t=6,45 g, Ø=21 mm)
 1882 (Tr=0,3 mil, Au .900, t=6,45 g, Ø=21 mm)

250	350	400	800
180	250	300	400
1.200	1.500	2.000	3.000

METALNI NOVAC CRNE GORE (1906 - 1914)

1 para

1906 (Tr=0,2 mil, Bronz, t=1,66 g, Ø=17 mm)
 1913 (Tr=0,1 mil, Bronz, t=1,66 g, Ø=17 mm)
 1914 (Tr=0,2 mil, Bronz, t=1,66 g, Ø=17 mm)

30	60	80	120
50	80	150	200
30	60	80	120

2 para

1906 (Tr=0,6 mil, Bronz, t=3,33 g, Ø=19 mm)
 1908 (Tr=0,25 mil, Bronz, t=3,33 g, Ø=19 mm)
 1913 (Tr=0,5 mil, Bronz, t=3,33 g, Ø=19 mm)
 1914 (Tr=0,45 mil, Bronz, t=3,33 g, Ø=19 mm)

5	10	20	30
10	20	30	60
5	10	20	30
5	10	20	30

10 para

1906 (Tr=0,75 mil, Ni, t=3 g, Ø=19 mm)
 1908 (Tr=0,25 mil, Ni, t=3 g, Ø=19 mm)
 1913 (Tr=0,20 mil, Ni, t=3 g, Ø=19 mm)
 1914 (Tr=0,80 mil, Ni, t=3 g, Ø=19 mm)

2	5	10	15
5	10	15	20
5	10	20	30
2	5	10	15

20 para

1906 (Tr=0,6 mil, Ni, t=4 g, Ø=21 mm)
 1908 (Tr=0,4 mil, Ni, t=4 g, Ø=21 mm)
 1913 (Tr=0,2 mil, Ni, t=4 g, Ø=21 mm)
 1914 (Tr=0,8 mil, Ni, t=4 g, Ø=21 mm)

2	5	10	15
3	8	15	20
5	10	20	30
2	4	6	10

1 paper

1909 (Tr=0,5 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)	10	15	25	50
1912 (Tr=0,52 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)	5	12	20	30
1914 (Tr=0,5 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)	6	10	15	25

2 papers

1910 (Tr=0,3 mil, Ag .835, t=10 g, Ø=27 mm)	12	20	30	60
1914 (Tr=0,2 mil, Ag .835, t=10 g, Ø=27 mm)	10	15	25	45

5 papers

1909 (Tr=60.000, Ag .900, t=24 g, Ø=36 mm)	120	200	300	600
1912 (Tr=40.000, Ag .900, t=24 g, Ø=36 mm)	120	150	220	300
1914 (Tr=20.000, Ag .900, t=24 g, Ø=36 mm)	100	250	350	500

10 papers

1910 Krstevica, (Tr=40.000, Au .900, t=3,38 g, Ø=19 mm)	220	280	350	450
1910 Kolevica, (Tr=35.000, Au .900, t=3,38 g, Ø=19 mm)	220	260	350	450

20 papers

1910 Krstevica, (Tr=30.020, Au .900, t=6,77 g, Ø=21 mm)	350	450	600	850
1910 Kolevica, (Tr=30.020, Au .900, t=6,77 g, Ø=21 mm)	350	450	600	850

100 papers

1910 Krstevica, (Tr=500, Au .900, t=33,37 g, Ø=37 mm)	6.000	6.000	10.000	15.000
1910 Kolevica, (Tr=200, Au .900, t=33,37 g, Ø=37 mm)	6.500	6.500	12.000	16.000

III. METALNI NOVAC JUGOSLAVIJE (1920 - 1938)

5 para

1920 (Tr=0,8 mil, Ni-Cu, t=2,6 g, Ø=18,2 mm)	5	10	20	50
--	---	----	----	----

10 para

1920 (Tr=59 mil, Ni, t=3,1 g, Ø=20,8 mm)	-	2	5	10
--	---	---	---	----

25 para

1920 (Tr=48 mil, Ni-Cu, t=5,7 g, Ø=24 mm)	-	2	5	10
1938 (Tr=40 mil, Cu, t=2,5 g, Ø=20 mm)	-	1	3	5

50 para

1925 (Tr=43,5 mil, Ni-Cu, t=2,5 g, Ø=18 mm)	2	5	10	20
1938 (Tr=100 mil, Cu, t=2, g, Ø=18 mm)	-	1	3	10

1 dinar

1925 (Tr=74,5 mil, Ni-Cu, t=5 g, Ø=23 mm)	-	2	5	15
1938 (Tr=100 mil, Cu, t=3,5 g, Ø=21 mm)	-	1	3	10

2 dinar

1925 (Tr=54,5 mil, Ni-Cu, t=10 g, Ø=27 mm)	-	5	15	30
1938 (Tr=75 mil, Cu, t=5 g, Ø=24,5 mm)	-	2	5	10
1938 "nula kuna"	2	5	10	30

10 dinar

1931 (Tr=23 mil, Ag .500, t=7 g, Ø=25 mm)	2	5	10	20
1938 (Tr=25 mil, Ag, t=5 g, Ø=23 mm)	-	1	2	3

20 dinara

1925 (T=1 mil, Ag .900, t=6,45 g, Ø=21 mm)	100	150	120	200
1931 (T=12,5 mil, Ag .500, t=14 g, Ø=31 mm)	5	10	20	30
1938 (T=15 mil, Ag .750, t=9 g, Ø=27 mm)	2	3	4	5

50 dinara

1932 (T=11 mil, Ag .750, t=22 g, Ø=35 mm)	75	40	60	150
1938 (T=10 mil, Ag .750, t=15 g, Ø=31 mm)	3	5	8	10

1 dinar

1921 (T=0,2 mil, Au .500, t=3,49 g, Ø=19,75 mm)	90	100	120	150
1932 (T=70.000, Au .986, t=3,49 g, Ø=19,75 mm)	100	120	140	170
1933 (T=40.00, Au .986, t=3,49 g, Ø=19,75 mm)	200	250	350	500
1934 (T=2.400, Au .986, t=3,49 g, Ø=19,75 mm)	500	1.200	1.500	2.200

4 dinara

1931 (li=25.000, Au .500, t=13,96 g, Ø=39,5 mm)	450	550	600	1.200
1932 (li=10.00, Au .986, t=13,96 g, Ø=39,5 mm)	500	650	950	1.500
1933 (li=2.00, Au .986, t=13,96 g, Ø=39,5 mm)	1.500	2.000	3.000	5.000

PAPIRNI NOVAC SRBIJE (1876 - 1917 | 1941 - 1943)**1 dinar**

1876 (svetlo plavo, 160x62)

50 200 400

5 dinara

1876 (svetlo plavo, 120x39)	100	350	600
1916 (svetlo plavo, 115x48)	20	100	200
1917 (svetlo plavo, 115x48)	20	100	200

10 dinara

1876 (svetlo plavo, 131x76)	150	500	900
1885 (svetlo plavo, 131x96)	600	1.500	8
1887 (svetlo plavo, 140x95)	100	300	900
1893 (svetlo plavo, 139x84)	20	80	150
1941 (plavo, 115x60)	3	10	30

20 dinara

1805 (svetlo plavo, 157x35)	120	200	600
1841 (oranž, 115x60)	3	5	15
1842 (plavo, 115x60)	150	250	400

50 dinara

1876 (svetlo plavo, 138x126)	250	700	1.500
1885 (svetlo plavo, 157x95)	1.000	2.000	8
1886 (svetlo plavo, 157x95)	1.000	2.000	8
1914 (žaljasto, 150x39)	1.000	1.500	8
1941 (zeleno i bron, 134x76)	3	5	15
1942 (bron, 135x65)	5	10	20

100 dinara

1875 (svetlo plavo, 168x128)	400	1.500	2.500
1884 (svetlo plavo, 165x120)	1.200	2.500	8
1905 (svetlo plavo, 170x100)	30	100	250

1941 (črna plava, 156x88)	+	1	3
1942 (zelen i žuta, 150x70)	120	250	400
1943 (žuta i plava, 150x70)	3	10	20
500 dinara			
1941 (zelen i bronz, 154x80)	2	5	10
1942 (zelen i bronz, 154x80)	2	5	10
1.000 dinara			
1941 (pretežno žuta, 170x100)	3	10	20
1942 (pretežno bronz, 170x95)	3	10	20

PAPIRNI NOVAC CRNE GORE (1912-1917)

1 perper			
1912 (1.10.1912, temno plava, 115x75)	5	10	30
1914 (25.7.1914, svetlo plava, 155x107)	3	8	15
1917 (5.7.1917, crna i zelena, 136x100)	5	10	20

2 perpera			
1912 (1.10.1912, crvena i bronz, 130x85)	5	10	30
1914 (25.7.1914, svetlo bronz, 130x85)	3	8	15
1917 (5.7.1917, žuti i zelen, 136x100)	5	10	20

5 perpera			
1912 (1.10.1912, modrozeleno zelene, 147x95)	10	20	40
1914 (25.7.1914, crveno plava, 155x107)	5	10	20
1914 (25.7.1914, svetlo sivo, 135x98)	4	8	15

10 perpera			
1912 (1.10.1912, crvena, 150x100)	10	30	60
1914 (25.7.1914, crvena, 155x107)	8	20	30
1914 (25.7.1914, svetlo plava, 150x104)	6	15	25
1917 (1.6.1917, siva i plava, 136x100)	5	10	30

20 perpera			
1914 (25.7.1914, bronz, 155x107)	10	25	40
1914 (25.7.1914, svetlo bronz, 150x104)	8	20	30
1917 (20.11.1917, zelena i siva, 146x106)	10	20	40

50 perpera			
1912 (1.10.1912, belo i žljubičasto, 165x105)	500	1.000	1.500
1914 (25.7.1914, žuta i žuta, 155x107)	25	50	100
1914 (25.7.1914, tamno sivo, 157x110)	20	40	100

100 perpera			
1912 (1.10.1912, tamno bronz, 180x115)	1.200	2.000	R
1914 (11.8.1914, sivo i žuto, 155x107)			R
1914 (25.7.1914, siva plava, 155x107)	40	80	200
1917 (20.11.1917, plava i siva, 157x118)	35	70	150

PAPIRNI NOVAC JUGOSLAVIJE (1919 - 1939)

25 para

1919 (plavo-zeleni, 79x51) 2 5 15

0,50 dinara / 2 kruna

1919 (zeleno-žuto, 76x46) 2 5 15

0,50 dinara

1919 (crveno-žuti, 76x46) 2 5 15

1 dinar; Identično 4 kruna

1919 (crveno-žut, 93x60) 1 10 20

5 dinara / 20 kruna

1919 (žutkasto, 100x64) 8 15 30

10 dinara/40 kruna

1919 (žutko plava, 142x73) 16 20 80

10 dinara

1920 (plavi, 142x81) 20 150 350

1926 (žutkasto, 115x68) 20 60 200

1929 (zeleno žutkasto, 115x68) 50 200 500

1939 (zelena, 115x60) 3 10 30

20 dinara/80 kruna

1919 (žuklo zelena, 140x82) 15 30 120

1936 (žute i žene, 125x70) 7 5 10

50 dinara

1931 (žutkasto zelena, 134x73) 2 8 15

100 dinara/400 kruna

1919 (žutkasto, 163x59) 100 300 600

100 dinara

1920 (svetlo plava, 155x83) 20 100 200

1929 (svetlo plava, 154x83) 3 5 10

1934 (pretežno plava, 157x89) 20 30 60

500 dinara

1935 (pretežno zelena, 169x100) 5 30 60

1.000 dinara/4.000 kruna

1919 (žutkasto, 153x59) 500 2.000 8

1.000 dinara

1920 (pretežno žuto, 182x108) 350 350 650

1920 (bez rozete) 700 1.000 8

1931 (brun i plava, 181x112) 3 5 10

1936 (pretežno žutkasto, 182x113) 30 150 300

10.000 dinara

1936 (svetlo zelena, 202 x 115) 350 800 1.500

Senatorski znak

Kraljevine Srbije

U periodu postojanja Senata Kraljevine Srbije (aprili 1901. - maj 1903. g.) senatori su na zasedanjima i tokom određenih svečanih prilika nosili poseban bedž koji danas predstavlja priličan faleristički raritet, a u estetskom i zanatskom pogledu insigniju neobične lepote i šarma. Bedž je ovalnog oblika i sastoji se od dvoglavog srebrnog orla, sa krunama na obe glave, na čijim je grudima ovalni pozlaćeni medaljon opervažen perlastim frizom, u kome je belo emajlirani krst između četiri pozlaćena očila. Oko dvoglavog orla opisan je pozlaćeni, plavo emajlirani elipsasti prsten, u čijem donjem delu piše SENAT KRALJEVINE SRBIJE, a u gornjem delu su dve dekorativne volute alternirane sa tri zlatne zvezdice i dva zlatna punkta sa obe strane. Na spoljnoj gornjoj ivici prstena počiva pozlaćena kraljevska kruna, sa koje dve pozlaćene infule padaju naniže iza prstena, gojivo dodirujući krila orla. Prsten je sa spoljne strane obuhvaćen pozlaćenim vencem plodnih hrastovih grana, u dnu uvezanih mašnicom. U reversu je vertikalna šnala signirana sa 800 i II. Dimenzije bedža su 57 mm x 42 mm.

Ustav kraljevine Srbije od 6. aprila 1901. godine osniva ustavnu Senat kao drugog doma Narodnog predstavništva (član 43; Zakonodavnu vlast vrši Kralj sa Narodnim Predstavništvom. Narodno Predstavništvo sačinjavaju Narodna Skupština i Senat. Izbori za Narodnu Skupštinu se vrše na dan 21. maja, a za Senat na dan 8. septembra. Niko ne može biti član i u Skupštini i u Senatu u isto vreme. Svaki član Narodnog Predstavništva zastupa ceo narod).

Za usvajanje svakog Zakona određeno je da mora postojati saglasnost većinskog sastava oba doma (član 28). Senatori mogu da biraju svi rođeni ili prirođeni punoljetni srpski gradani, koji ispunjavaju census da spadaju u poreske obveznike sa više od 45 dinara neposredne poreze bilo koje vrste, bez prikeza, godišnje (član 50). Predsednika i dva potpredsednika Senata postavlja Kralj za ceo period (član 54).

Senat čini 30 članova koje Kralj imenuje doživotno i još 18 članova koji se biraju po okruzima na određeni mandatni rok (6 godina, po članu 71); pored njih po funkciji su članovi Senata i Prestolonaslednik

King Alexander of Serbia granted the Constitution to the Kingdom on the 6th of April 1904, which provided for the Two-Chambers-House of Representatives (consisted of a Senate and Assembly of the People). The Senate was consisted of 30 members appointed for life by the King, and 18 members elected at general polls for a mandate of 6 years. In addition, Crown Prince (when of age), Metropolitan of Serbia and Bishop of Nish were members of the Senate ex officio. Additional limits were established for the election of a Senator (tax census of min. 200 dinars per year for candidates, and 45 dinars for the electorate, three generals in reserve

kada navrši 18 godina, Arhiepiskop beogradski i Episkop niški, što znači da je teoretski maksimalan broj senatora 51 (član 70).

Da bi neko bio izabran za senatora mora imati najmanje 40 godina, biti stalno nastanjen u Srbiji, biti rođen ili prirođen građanin Srbije i posedovati sva građanska i politička prava, i biti poreski obveznik sa najmanje 200 dinara neposredne poreze godišnje (od čega su izuzeti bivši predsednici ili potpredsednici Narodne skupštine, penzionisani generali ili oni pod ostavkom, bivši ministri, savetnici, izvanredni poslanici i diplomatski agenti - član 72).

Mogu biti senatori sveštenici i monasi, izvanredni poslanici i diplomatski agenti i svi oni koji mogu po Ustavu biti birani za narodne poslanike, ali ne mogu biti senatori oficiri pod zastavom (osim najviše do 4 generala) niti aktivni činovnici, (član 73).

Senat se nikada ne raspusta, (član 75).

Iz redova senatora imenovanih doživotno, Kralj imenuje 15 članova Državnog saveta, (član 83).

Ako državni savetnik postane ministar, njegovo mesto se u Senatu ne popunjava i on se na to mesto vraća kada prestane da bude ministar, (član 84).

Na osnovu liste koja sledi, vidi se da su na položaj Državnih savetnika bili imenovani sledeći senatori: Aleksa Jovanović, Antonije Bojićević (potpredsednik), Gliša Geršić, Dragutin Stamenković, Dordje Simić (Predsednik Saveta), Ljubomir Kaljević, Dr Mihailo Vujić, Nikola Stevanović, Nikola Pašić, Pavle Mihajlović, Pera Velimirović, Svetozar Gvozdić, Svetozar Milo-

Lista članova Senata imenovanih doživotno

- Jevrem Andonović, ministar na raspodjeljenju
- Antonije M. Bojićević, deočar, potpredsednik Državnog Saveta
- Stevan Bošković, poslanik u Atini
- Pera Velimirović, državni savetnik
- Dr Mihailo V. Vujić, državni savetnik
- Svetozar Gvozdić, državni savetnik
- Gliša Geršić, državni savetnik, drugi potpredsednik Senata
- Sava Grebić, general, poslanik u Gengrađu
- Štefanije, militski kapetan beogradskog mitropolit Kraljevine Srbije
- Aleksa S. Jovanović, državni savetnik
- Vladimir Jovanović, državni savetnik u penziji
- Ljubomir Kaljević, državni savetnik, drugi potpredsednik Senata
- Ljubomir Kovacević, ministar na raspodjeljenju
- Đorđe Marićević, predsednik Senata
- Čedomil Mijatović, poslanik u Londonu
- Svetozar Milivojević, državni savetnik
- Pavle K. Mihajlović, državni savetnik
- Josip Mišković, general, predsednik Srpske kraljevske akademije
- Sime Sestrovčić, trgovac iz Crnega (Okrug požarevski)
- Nikanor, episkop Niški
- Svetozar Nikolajević, državni savetnik
- Andrej Nedić, poslanik u Parizu
- Ante Novak, ministar na raspodjeljenju
- Stojan Novaković, poslanik u Puteogradu
- Nikola P. Pešić, državni savetnik
- Dr Mika M. Popović, ministar na raspodjeljenju
- Ilinčić G. Račović, predsednik Kasacionog suda
- Dordje S. Simić, predsednik Državnog saveta
- Mihailo Srećković, general,

- Dragutin Stamenković, državni savetnik
- Nikola R. Stevanović, državni savetnik

Od naroda izabrani senatori

za mandat 1901-1906

- Pavle Velimirović, trgovac iz Kragejevca (Okrug kragejevski)
- Dr Stanislao Vukčević, trkar iz Požarevca (Okrug požarevski)
- Arsa Brešanović, trgovac iz Kruševca (Okrug kruševski)
- Jovan Đuković, profesor Velike škole (Okrug srpski)
- Dr Lazar Šilić, lekar iz Zajecara (Okrug titoški)
- Joca Z. Jovanović, trgovac iz Beograda (Okrug podrinški)
- Dr Ilija Kolović, fukas Okruga krapinsko-križevačkog (Okrug čačanski)
- Mladić Iotović, ekonom iz Smedereva (Okrug Smederevski)
- Mihailo Marković, član Kasacionog suda (Okrug beogradski)
- Milija Hilešanović, trgovac iz Bačine (Okrug Moravski)
- Tuša Mihalović, trgovac iz Beograda (Okrug beogradski)
- Đoka Novaković, član Kasacionog suda (Okrug niški)
- Svetozar I. Popović, trgovac iz Valjeva (Okrug valjevski)
- Dobra Radulović, profesor iz Beograda (Okrug unci)
- Izbunir Stresenović, trgovac iz Pirot (Okrug pirotski)
- Vlăduša M. Iordanović, ministar unutrašnjih dela (Okrug radnički)
- Jovan Saratac, trgovac iz Prokuplja (Okrug toplički)

savljević i Svetozar Nikolajević, znači ukupno 14 članova. Vladimir Jovanović, kao 15. član Državnog Saveta, bio je penzionisan. Generalski kor su u Senatu zastupali Bojićević, Mišković, Srećković i Grujić, a diplomatičku Nikolić, Grujić, Bošković, Novaković i Mijatović.

Po osnovu istovremenog članstva u vlasti, privremeno su odsustvovali iz Senata:

- Dr M. Vujić (Predsednik vlade i ministar inostranih delja od 20.3. 1901-7.10.1902)
- Dr M. M. Popović (ministar finansija od 9.5.1902-7.10. 1902)
- P. Velimirović (ministar gradevina od 20.3.1901-7.11. 1902 i Predsednik vlade od 7.10-7.11. 1902)

or in retirement as upper limit for the military, unlimited membership for diplomats, and suspension of Senate membership for those members appointed to the Government Ministerial position, etc.). Senators were issued special insignia of rank to be worn during the sessions, as well as in festive occasions, together with orders and decorations. The badge was oblong, measuring 57 by 42 mm, and consisted of silver double headed eagle with wings displayed inverted, charged upon breast with oval shield displaying white enamel cross between fire gold fire-steels upon red ground. All was encircled with an oval, blue enameled ring.

- Nikola Stevanović (ministar unutrašnjih dela od 20.3.1901 - 7.10.1902)
- Dragutin Stamenković (zastupnik ministra prosvete i crkvenih dela od 4.2.1902 - 9.5.1902, Ministar pravde 20.3.1901 - 9.5.1902)
- Ljubomir Kovačević (ministar prosvete i crkvenih dela od 20.3.1901 - 4.2.1902)
- Aron Ninčić (ministar pravde od 9.5.1902 - 7.11.1902)
- Velimir Todorović (ministar unutrašnjih dela od 7.10.1902 - 7.11.1902)

Odlukom kralja Aleksandra 24. marta 1903. godine u 23 časa i 15

minuta ukinut je Ustav, pa time i Senat i Državni Savet; tačno u poноć, 45 minuta kasnije, Ustav je ponovo vraćen na snagu. Razlog za ovu neobičnu odluku bio je Kraljeva namera da izmeni izborni zakon, za šta nije mogao dobiti podršku ni u Senatu, ni u Narodnoj skupštini.

Donošenjem Ustava od 5. juna 1903. godine, Senat je prestao da postoji, iako nije formalno ukinut, a dotadašnji senatori su ostali bez svoje funkcije. Državni Savet je, međutim, zadržan i u novom Ustavu. ■

inscribed in gilt Cyrillic letters SENATE OF THE KINGDOM OF SERBIA, surrounded with gilt oak wreath topped by a Royal Crown. The badge was signed on the reverse pin with 800 and II marks. After the Assassination of the King, in 1903, Senate ceased to exist, and the Badge remained, therefore, a very rare and valuable piece of Royal Serbian official insignia; it was issued only to 48 Senators, and it's history was barely two years long before the Senate was abolished for good. ■

Kupujem retka stara naliv-pera i grafitne olovke

- MONTBLANC
- OMAS
- PELIKAN
- WATERMAN

Mob. tel.
063 - 234 - 437
S I N D E L I Ć

Dobrovoljci za slobodu 1936-1939

Prvi dobrovoljci slobode (*los voluntarios de la libertad*) počeli su da pristižu u Španiju odmah posle izbijanja fašističke pobune, i već u avgustu 1936. godine formiraju se prve dobrovoljačke jedinice. Kako je broj dobrovoljaca naglo počeo da raste, počinje se i sa formiranjem dobrovoljačkih bataljona, a oktobra i prvih internacionalnih brigada.

Dobrovoljci su stizali iz svih krajeva sveta. Ukupno se u španskom nacional-oslobodilačkom ratu borilo 35.000 stranih dobrovoljaca. U Španiji se u redovima internacionalnih brigada borilo oko 1.700 Jugoslovena. Pre toga mnogi dobrovoljci su se borili u redovima španske republikanske armije, narodne milicije, partizansko diverzantskim grupama, odredima internacionalnih brigada, artiljerijskim i avijacijskim jedinicama, ili radili u sanitetskim jedinicama. Po raspoloživim podacima među njima bilo je: 2 potpukovnika, 8 majora, 35 kapetana, 105 poručnika, 1 komandant brigade, 1 komesar artiljerijske divizije, 7 komesara bataljona i 39 komesara čete i baterije, što govori da su mnogi od njih dobili oficirske činove, komandne položaje, bili vojni savetnici i instruktori, ili radili u komesarjatu internacionalnih brigada. Većina njih odlikovana je novonastalim odlikovanjima španske republikanske vojske: "PLACA LAUREADE DE MADRID" - Zvezda branilaca Madriđa, "COMBATENTE DE BRIGADAS INTERNACIONALES" - Borcu medunarodnih brigada, "AL VALOR" - Znak žrtve, "SUFRIMIENTOS POR LA PATRIA"

Faksimil diplome o odlikovanju borcu medunarodnih brigada, Barcelona 1938.

Faksimil odluke o unapređenju

- Medalja ranjenih i žrtvovanih za domovinu "LA GUERRA DE LA INTERPEDENCIA 1936" - Medalja druge vojne nezavisnosti. S obzirom da su radile u dosta nekvalitetnim materijalima, o ovim odlikovanjima skoro i nema podataka. Oko 1.000 jugoslovenskih dobrovoljaca poginulo je na bojištu

na Španiju, dok ih je 300 učinjeno. Nakon okončanja španskog nacional-oslobodilačkog rata mnogi su internirani u logore. Većina preživelih Jugoslovena (oko 500) provela je dve i po godine u Francuskim koncentracionim logorima pod veoma teškim uslovima. Zahvaljujući ličnoj hrabrosti, upornosti i snalažljivosti, preko 250 ih je ilegalno, pod teškim uslovima, početkom aprilskog rata 1941., odigralo važnu ulogu u pripremi i vodenju Narodno-oslobodilačkog rata, a mnogi su se u Francuskoj, Belgiji, Holandiji borili u savezničkim armijama.

Mnogi "Španci", polovina njih, koji su učestvovali direktno u NOR Jugoslavije, položili su svoje živote slobodi. Za konačno oslobođenje u završnim operacijama sva četiri komandanta jugoslovenskih armija, Koča Popović, Peko Dapčević, Kosta Nad i Petar Drapšin, bili su španski borci. Po završetku II svetskog rata, 29 španskih boraca imalo je čin generala, a 54 ih je proglašeno za narodne heroje, i svi su zauzimali istaknute državne, političke, vojne i diplomatske položaje u Jugoslaviji. Po procenama istraživača u svetu ima još 500 živih internacionalaca, na prostorima bivše SFRJ 42, a u SR Jugoslaviji živi njih 15.

Predsednik španske republike 1949. godine za zasluge u borbi za slobodu španskog naroda odlikovao je Ordenom Slobode I reda Božidara Masla-

rića, dok je istim ordenom II reda odlikovao general-pukovnike: Ivana Gošnjaka, Koču Popovića, Peko Dapčevića, Kostu Nada, vice admirala Srećka Manolu, kao i Vladimira Popovića i Aleša Beblera. Svi oni su bili španski borci.

Mnoge socijalističke zemlje: Bugarska, Sovjetski Savez, Poljska, Čehoslovačka, Mađarska, Nemačka Demokratska Republika i Jugoslavija iskovale su posebne spomen medalje za pripadnike dobrotoljačkih internacionalnih brigada. Tako je Savez boraca FNRJ povodom održavanja II kongresa inter brigadista i proslave dvadesetogodišnjice španske republike oktobra 1956. godine iskovao posebne spomen značke i medalje za preživele pripadnike španske dobrotoljačke vojske i goste kongresa.

Spomen-značka jubileja 1936 - 1956

Iskovana je 1956. u obliku medalje od legure srebra i patrana.

Avers središtem značke dominira stisnuta pesnica, kao simbol borbe. Iza stisnute šake izviru kraci trokrake romboidne zvezde - simbola republikanske vojske. Simetrično u polju prikazane su dve zvezde petokrake i godine "1936-1956", a u donjem delu uz rub natpis latinicom "BEOGRAD".

Revers je ravan sa rubom, u čijem centralnom delu dominira tekst isписан u sedam redova latinicom "JUBILARNA ZNAČKA JUGOSLOVENSKIH DOBROVOLJACA ŠPANSKE REPUBLIKANSKE VOJSKE".

Na gornjem delu je ušica u obliku prstena, kroz koji prolazi srebrni lančić na kojem značka visi. Lenta je crvene boje. Sa leve strane su boje jugoslovenske državne zastave, a sa desne španske. Po obliku je identična jugoslovenskim ordenским zamenicama. Na aversu lenticce je stilizovana igla za pričvršćenje značke na grudi.

Sa leve i desne strane su alkice kojima je lanac sa značkom prvišten za nju. U sredini reversa lenticice nalazi se polulučno utisnut žig proizvoda "Ikom Zagreb-Jugoslavija".

**Spomen medalja
Jugoslovenskim
dobrovoljcima 1936-1956**

Izkovana je 1956. od pozlaćene bronce. Na aversu je prikazan stroj boraca u anfasu i raskoraku ulevu, borac u desnici drži uzdignutu pušku a u levu zastavu koja vijori iznad glave. Borci stoje na stilski predstavljenom postamentu na kojem je lovova grančica sa vrhom podignutim u desno. U prostoru između boraca stilski prikazano u vidu trake: "1936-1956".

Na aversu je u dvotrećinskom gornjem delu medalje trougaona romboidna zvezda, iza koje je u pozadini polulučeni lovov venac sastavljen iz dve grančice. Kompozicija simbolizuje znak internacionalnih brigada. Od sredine zvezde sa leva na desno je polulučni natpis la-

tinicom "SAVEZ BORACA JUGOSLAVIJE". Rub medalje prati takode latinski natpis "JUGOSL-DOBROVOLJCIMA ŠPANSKE REPUBLIKANSKE VOJSKE", koji se odvaja zvezdom petokrakom.

Medalja ima posebno izrađenu kutiju crvene boje i bez signatura (natpisa) na poklopcu. Unutar kutije na svileno beloj podlozi u donjem delu su signature proizvoda ispisane u tri reda latinicom i u zlatotisku: "IKOM" Zagreb Jugoslavija. Medalja visi na trougaonoj traci crvene boje, koja u levom gornjem uglu ima boje jugoslovenske državne zastave, a na desnoj strani duž trake boje španske državne zastave. Medalja nema posebnu lenticu ili zamenicu, kao poseban znak.

Spomen značaka i medalja je dodeljeno oko 250 ukupno, kako jugoslovenskim dobrovoljcima, tako i predstavnicima stranih zemalja učesnica na kongresu.

Oba priznanja španske republikanske vojske (na slici) pripadala su Đuri Vojvodiću, narodnom heroju. ■

OBAVEŠTENJE ČITAOCIMA

Brojevi časopisa 1, 2, 3 i 4 biće doštampani u martu 1999. godine. Zbog ograničenog tiraža molimo čitače koji žele da nabave neki od ovih brojeva da se na vreme obrate redakciji poštom ili na brojeve telefona.

Rad Narodne banke Kraljevine Srbije za vreme I svetskog rata

Laza Paču, kao zamenik predsednika vlade, 10. jula 1914. godine obavestio je lično telefonom Guverneru o nesuglasicama između naše i bečke vlade i preporučio da se bančina imovina što pre iseli iz Beograda. Istog dana sazvana je hitno za 5 časova posle podne sednica Glavnog odbora, na kojoj je rešeno da se sav novac u zlatu, srebru i novčanicama odmah prenese u Kruševac. Prva partija ovih vrednosti otpremljena je za Kruševac 11. a druga 12. jula pre podne, tako da su oba transporta već 13. jula bila smeštena u Kruševcu u zgradji Okružnog načelnstva. Ostave, knjige i druge bančine vrednosti ostale su u Beogradu, ali se ubrzo uvidelo da su i one preko potrebne i da im tu, usled bombardovanja Beograda zapaljivim granatama, preti velika opasnost. Stoga je 17. avgusta pod kišom granata bio evakuisan i zaostali deo bančine imovine i 18. avgusta prenet takode u Kruševac. Tako su najzad u Kruševcu bile sakupljene sve vrednosti bančine, od kojih je samo u metalu i novčanicama bilo oko 181 milion dinara. Guverner bančin i Glavni odbor boravili su u Nišu, gde je bilo i jedno odjeljenje blagajne, određeno da obavlja izvesne poslove u vezi sa državnom blagajnom, da vrši razmenu novčanica i da prima nove banknote, koje su preko Soluna neprestano pristizale.

Dörde Vojfert, doživotni počasni guverner
Narodne banke Kraljevine Srbije

Sve do polovine 1915. godine bančina imovina u Kruševcu bila je prilično sigurna. Nova opasnost nastala je za nju tek sa neprijateljskom ofanzivom s jeseni te godine. Posle pada Beograda i svih važnijih mesta na severnoj granici, nije više moglo biti sumnje o tome da Narodnu banku treba sklanjati i iz Kruševca, tako da je do Lektobra izvršen bio utovar ne samo imovine iz Kruševca nego i svih vrednosti odjeljenja u Nišu. Važno je istaći da je prilikom ovog povlačenja pretila velika opasnost bančinoj imovini, jer je noću između 2. i 3. oktobra voz prošao kroz Vranje

samo na nekoliko časova pre nego što je bugarska vojska ušla u tu varoš i presekla prugu Niš-Skopije. Voz sa bančinom imovinom stigao je u Skoplje 3. oktobra u 6 časova po podne i, ostavljajući neevakuisanu bančinu filijalu u toj varoši, produžio put za Solun. Transport je stigao u Solun 4. oktobra u 3 časa po podne. Zbog ranije odluke, po kojoj Banka nije smela da napusti državnu teritoriju, ceo transport je bio upućen odmah za Bitolj, ali je zbog nadiranja Bugara bio zadržan na grčkoj stanicici Lerin. Na toj stanicici voz je ostao dva dana, a zatim se opet vratio u Solun, gde je primio i vrednost u međuvremenu evakuisane filijale u Bitolju.

Centrala Narodne banke sa filijalom Bitolj ostala je u vagonima, na jednom koloseku solunske železnice, sve do 6. decembra. Za to vreme održane su u solunskom hotelu "Olimpus" dve sednice Glavnog Odbora (10. i 15. novembra).

Ali uskoro ni Solun nije bio više dovoljno siguran, pa je odlučeno da se Narodna banka prenese u Francusku. Bančine vrednosti su usled toga utovorene 6. decembra na jedan francuski torpiljer, koji je prispeo u Marselj 16. decembra 1915. godine. Za bančne kancelarije zakupljen je bio u toj varoši lokal sa šest odjeljenja u palati Moullot (Trg berze), dok su veće vrednosti bančine smeste u marseljsku filijalu Bank d'Frans. Za to vreme počeli su pristizati u Marselj i članovi bančine uprave. Na dan 1. maja 1916. godine Guverner je zakazao prvi sastanak bančine uprave na francuskom tlu, kome su prisustvovali: guverner Dordje Vajfert i članovi uprave Luka Čelović, Marko Stojanović, Tihomir J. Marković, Manojlo D. Klijdis i Mata Jovanović.

Povlačeći se iz Srbije Banka nije ponela slobom i imovinu skopljanske filijale, koja je morala ostati u Skoplju do poslednjeg časa zbog zamene bančnih novčanica za kovani srebrni novac. Ali kada se bugarska vojska približila Skoplju i sva vojna nadleštva bila evakuisana iz te varoši, morala se, sasvim pojmljivo, i ova filijala skloniti ispred neprijatelja. Samo, ona nije više mogla ići na

Solun, pošto su prugu Skoplje-Devdelija vec bile prekinule bugarske trupe. Ostao joj je stoga samo put prema Kosovskoj Mitrovici. U pravcu te varoši filijala je krenula 7. oktobra.

Prilikom spasavanja imovine nailazilo se na ogromne teškoće. Voz u kom je ona bila imao je tu nesreću da u Kačaničkom Klancu bude napadnut od kačaka, kojom je prilikom poginulo nekoliko sprovodnika voza. Filijala je 8. oktobra stigla u Kosovsku Mitrovicu i u njoj ostala sve do 3. novembra, vršeći za to vreme razmenu novčanica na zahtev vojnih vlasti. Utovarena na volovskim kolima filijala je 6. novembra stigla u Peć, a 15. u Podgoricu, gde su njene vrednosti bile

Ploča postavljena u zgradi glavnog sedišta u spomen bančnim službenicima poginulim u ratovima za oslobođenje i ujedinjenje

privremeno smeštene u filijalu Crnogorske banke. Iz ove varoši filijala je bila prevezena u Skadar preko Skadarskog jezera crnogorskim parobromom "Milica" i sklonjena u tamošnju filijalu Crnogorske banke. Preko San Đovani di Medua, Brindizija i Krfa, na italijanskom brodu "Cita di Bari" i pod bombardovanjem sa neprijateljskog hidroplana, filijala se sa činovnicima koji su se u njoj zatekli iskrcaла 9. januara na ostrvo Frijul pred Marseljom, a tek 1. februara 1916. godine njene vrednosti i arhiva predane su Narodnoj banci, koja je u međuvremenu već stigla u Marselj.

Na dan 2. septembra 1918. godine izvršen je probor solunskog fronta, a nepuna dva meseca posle toga oslobođena je naša zemlja od neprijateljske okupacije. Već pri prvim vojnim uspešima (posle zauzeća Skoplja) vlada je tražila od Narodne banke da odmah otvorí svoje filijale u Južnoj Srbiji. Za ovo otvaranje bilo je sve spremno, ali se ono ipak nije moglo odmah da izvede usled transportnih teškoča, koje nisu mogle biti savladane. Međutim, čim je cela zemlja bila oslobođena i saobraćajne se prilike koliko toliko sredile, nastalo je u Marselju spremanje za povratak u Beograd. Još pre nego što je Beograd bio oslobođen, Guverner bančin je krenuo iz Marse-

lja na Krf i zajedno sa vladom došao u Beograd. Tu je 29. novembra 1918. godine održao prvi sastanak sa časnicima i funkcionerima bančinim koji su bili pod neprijateljskom okupacijom. Na tom sastanku je bilo rešeno da se od vojnih vlasti traži oslobođenje potrebnog broja činovništva i da se pristupi pripremanju bančine zgrade i njegovih trezora. Zgrada bančina bila je mnogo oštećena, i trebalo je vremena dok su ona i trezori dovedeni u red. Tek krajem januara 1919. godine zgrada je bila osposobljena unekoliko da primi Banku pod svoj krov. Za to vreme menjane su depeše između vlade u Beogradu i Banke u Marselju odnosno toga kad i kojim putem Banka treba da pode u otadžbinu. Zbog mina koje su lutale, put preko mora bio je još uvek opasan, te se stoga ostalo pri tome da se Banka vrati u zemlju suvozemnim putem. Bančinim pretstavnicima najzad je uspelo da dobiju jedan direktni voz, u koji su sve bančine vrednosti smeštene u Marselju na dan 6. februara 1919. godine. Voz sa bančinim vrednostima stigao je u Beograd 15. februara uveče. Na dan 16. februara 1919. godine ušla je Narodna banka u svoju zgradu posle četiri godine, sedam meseci i četiri dana provedenih van Beograda. ■

FALSIFIKATI IZ RESTORANA

No originalnu ideju došao je jedan bugarski ugostitelj-salate "garnira" sa rimskim novčićima-originalnim ili falsifikovanim. I posao mu dobro ide u dva restorana sa oko 35 zaposlenih. Ljudi jedu, paklonjeni novčići ih iznenadi i obreduje, lepa uspomena, navrate ponovo, preporuči restoran prijateljima i svima lepo, posebno domaćnjatom gazdama. Jedino antička numizmatika trpi...

U prijatnoj bašti restorana u samom centru Varne svakom gostu mora bili ugodno. Zbog "debelog hladovine velikog platana ili čardaka iznad dela baštice, mnogobrojnih starinskih predmeta koji ulepšavaju ambijent, hladnog pića i ukusnih jela, možda i zbog šarmantnog personala. Jedino, jedna presa, pored samog ulaza nekako štrične uklapa se. A eto, baš je ona potstakla pisanje.

Zanimljivosti

Medalja "Pravednik među narodima"

Izraelska medalja "Pravednika među narodima" dobila je ime po hebrejskoj izreci učitelja Talmuda: "PRAVEDNI MEĐU NARODIMA SVETA IMAJU MESTA U SVETU KOJI DOLAZI".

Na predlog Memorijalnog centra Jad Vašem (muzej Holokausta) u Jerusalimu, 1953. godine, Kneset (parlament) države Izrael doneo je odluku o dodjeljivanju "Medalje pravednika", svakom nejevrejini u Evropi koji je rizikujući sopstveni život, spasio život bar jednom jevrejinu tokom vremena holokaštista.

Na bazi dokumentacije koja se dostavlja Memorijalnom cen-

tru kao i na bazi svedočenja preživelih, posebna komisija sastavljena od javnih i kulturnih ličnosti države Izrael na čijem se čelu nalazi vrhovni sudija države, donosi odliku o dodjeljivanju. Do 1997. godine dodeljeno je ukupno 14.706 medalja (u Poljskoj 4.954, Holandiji 3.944, Francuskoj 1.556). U ex Jugoslaviji je dodeljeno 165 medalja od čega državljanima Srbije 49, dok ostale pripadaju novoformiranim državama bivše federacije, od kojih su mnogi državljeni posle ovog rata prebegli u Srbiju.

Poznati stavovi pojedinih zemalja, pogotovo iz bivše Istočne Evrope, kada je Izrael u

Israel medal 'Righteous man among us' got its name by the Hebrew saying of the Thalmud teacher: 'Righteous men among nations of the world have their place in the world to come'.

Kneset (the Parliament) of the Israel state decided, as Memorial Centre Jad Vasem [The Holocaust Museum], in Jerusalem proposed in 1953 that 'the medal of the Righteous Man' should be given to every person that was not a Jew in Europe who having risked his own life saved life at least of one Jew during the Holocaust.

Based on documents, which were delivered to the Memorial Centre, and also based on the testimonies of survivors, the special commission consisting of the public and cultural figures of the Israel state with the state supreme judge as the Head of that commission, made the decision who would get the award. Until 1997 the total of 14.706 medals were given (in Poland 4.954, in Holland 3.944, in France 1.556). In ex-Yugoslavia was given 165 medals, from which 49 were given to citizens of Serbia, whereas the rest belonged to the new formed states of the ex Federation; many of whom

Slika 1

pitanju, sprečavaju pojedince da se deklarišu kao akteri ove humane misije od pre nekoliko decenija, tako da će biti uskraćeni za ovo odlicje.

Specifičnosti ove medalje su brojne. Ona se teško može naći po muzejima i privatnim zbirkama jer je toliko ispunjena emocijama da bi svako otuđenje predstavljalo skrnavljenje jedne tragične prošlosti, a možda bitnija specifičnost je u tome što se dodeljuje za spašen a ne za oduzet život što je slučaj sa većinom

odličja tog mračnog perioda Evrope.

Idejno rešenje medalje (slika 1) uradio je izraelski umetnik Natan Karp.

Težina medalje je 106 grama a prečnik 60 mm.

Avers: zgrada Memorijalnog centra Jad Vašem u Jerusalimu sa brežuljcima u pozadini. Ispod teksta na francuskom i hebrejskom jeziku "ZAHVALAN JEVREJSKI NAROD" dok se između tih dva teksta gravira, ime, prezime i eventualno imena članova

Slika 2

SRBIJA				
Andoneljević, Marija; dc. Natalija & Vera	SER	5775	93	
Arandjelović, Vera	SER	4962	91	
Begić, Mihajlo & Maurović	SER	4644	91	
Bencović, Antun; sister Mira	SER	5729	94	
Blendić, Djordje	SER	5523	92	
Bondić, Božidar & Grgurina	SER	1810b	80	
Botić, Radovan	SER	4146	83	
Bradic, Sava & Jovana	SER	6324a	94	
Čančić, Mirjana	SER	5921a	95	
Djordjević, Radovan & Rosa	SER	2650	83	
Dudac, Peja & Anna (Hrubik)	SER	6577	95	
Glavaski, Jelena	SER	3715	87	
Glišićević, Miljan	SER	1050	96	
Imaći-Mihaljić, Majrija	SER	4939	91	
Jakovljević, Andja	SER	5111	92	
Janković, Ratko	SER	4624	90	
Janopević, Matija	SER	6026	84	
Jovanović, dr. Nevenja, Nada	SER	6133	88	
Jovanović, Tihomir & Milica	SER	5523a	92	
Jovanović, Bogdan & Bojanka	SER	6433	88	
Jovanović, Stanko & Ljubinka	SER	6362	87	
Juvanović, Pero	SER	5903	93	
Juvanović, Danica; dc. Olga & Mileva	SER	5725	93	
Knezević, Slobodan & Milenija	SER	1810	80	
Kosarski, Julia & Stevo; ch. Mato, Olga	SER	6191	94	
Kudik, Boža & Katarina	SER	3618	83	
Kuković, Olga	SER	6143	94	
Lepčević, Mirela	SER	1335	78	
Macašović, Anna & Ivica	SER	3748	88	
Martinković, Borislav & Stanka	SER	7057	96	
Milharacic, Iva (Vlahovic)	SER	3303	85	
Nikolic, Nada	SER	6714	95	
Panić, dr. Svetozar & Angelina	SER	5557	93	
Paučan, Nedelza	SER	6115	94	
Pujic, dr. Mirko & Nevenka & son Aleksandar	SER	3452	86	
Prlić, Spasenija	SER	4954	91	
Stefanović, Milorad; sister Saka Svetišić	SER	5522	92	
Stojadinović, dr. Miroslav	SER	6134	86	
Stoković, Dragotin & Živka	SER	7234	95	
Szabószkáter, László & wife	SER	3962	88	
Tanasković, dr. Pavle	SER	1335a	78	
Todorović, Mita & Kruma	SER	6606	95	
Todorović, Žika & Rosa	SER	6606	95	
Tošić, Mihorad	SER	1261	78	
Vasić, Predrag	SER	5324	94	
Vasović, Radmila (niece of Stoković)	SER	7234	96	
Zemnički, Željko	SER	6321	95	
Zdravković, Predrag & Stana	SER	1810a	80	

Spisak dobitnika medalje iz Srbije

have come to Serbia after the recent war.

Well-known views of certain states, concerning Israel especially from the ex-Eastern Europe, prevent individuals to declare themselves as the participants of humane mission in the last few decades, so that they will be deprived of this award.

Specifics of this medal are numerous. It can be hardly found in museums and private collections because it is fulfilled with emotions, that any alienation would represent profanation of one tragic history; and perhaps the more important specifics is the fact that it is given for the saved and not for taken life, which is the case with the majority of medals from that dark period of Europe.

The medal was designed (picture 1) by Israeli artist Natan Karp.

The front side: the building of the Memorial Centre Jad Vašem in Jerusalem with the hills in the background. Under it there is the text in French and Hebrew: 'Grateful Jewish People'. Between these two lines is

porodice "Pravednika" koji su doprineli spašavanju života.

Okolo je natpis na francuskom jeziku: "Svako ko je spasao jedan život spasao je čitav univerzum".

Revers: Zemljina kugla (koju okružuje tekst na hebrejskom kao na aversu), obmotana bodljikavom žicom koju dve logoraške ruke prepliću zadržavajući planetu da ne krene putevima bespuća i strave.

Obodni natpis na medalji je "DRŽAVA IZRAEL" na hebrejskom i engleskom jeziku.

Samu medalju prati "POVELJA ČASTI" (slika 2) koja sadrži odluku o dodeljivanju i lične podatke heroja holokausta.

Tekst povelje isписан je na engleskom i hebrejskom jeziku.

Istovremeno se na Brdu sećanja kod Memorijalnog centra zasadjuje drvo ispod koga se postavlja bronzana tabla sa graviranim imenom, prezimenom i zemljom "Pravednika", a isto se čini i na zidu Pravednika.

Među takvim legendama koji su medalju zaslužili kao što su: Oskar Šindler fabrikant iz Nemačke (snimljen film "Šindlerova lista"), Raul Valenbergs, švedski diplomata iz Budimpešta (snimljen film "Valenbergs") i mnogi drugi, nalaze se i brojni jugoslovenski gradani kao što su: Borislav Komljenović sa sestrom Borjanom i majkom Ljeposlavom, zatim Antun Benčević, Petar Jovanović, Pal Žamboki, Lapčević Mileta itd. Samu medalju do uspostavljanja diplomatskih odnosa sa Izraelom u našoj zemlji uručivao je Savez Jevrejskih Opština Jugoslavije a posle toga ambasador države Izrael u Beogradu.

Ovaj tekst je prvo detaljno predstavljanje "Medalje pravednika" i neka bude svojevrsna "pro memoria" za 6 miliona izgubljenih života tokom holokausta kao i zahvalnost onima koji su spasili bar jedan život.

Oprostiti treba, zaboraviti nikada. ■

engraved the name of 'the Righteous man' and possibly the names of the members of his family who contributed life saving.

Around it there is inscription written in French: 'One who saved a life saved the whole universe'.

The backside: the Globe (with the text around it as it is on the front side), wrapped with barbed wire which is held by the hands of the camp prisoner to prevent the planet of going the paths of horror and hell. Inscription on the rim of the medal is 'The State of Israel' in Hebrew and English.

The medal is followed by 'Charter of Honour' (picture 2) which contains the decision about assignment and personal data of the hero of Holocaust.

At the same time a tree is planted on the Hill of Memories by the Memorial Centre. Under the tree the bronze plate is put with the engraved name, and the country of the 'Righteous', and the same is done on the wall of the Righteous. ■

Zanimljivosti

ISTORIJA MEDICINE NA STAROM NOVCU

Moskovski lekar Eduard Gribanov ima zbirku od oko šest hiljada kontrolo starih novaca, medala, žetona i znaka koji su na neki način vezani za medicinu. Svoju kolekciju Gribanov je pokazao učesnicima simpozijuma o istoriji medicine, koji je održan u Rigi, glavnom gradu Letonije.

Posebno interesovanje je izazvao stari rimske novac s portretima Hipokrata, Galena, Empedokla i drugih istaknutih lekara antičkog doba i sa slikama mineralnih bazena i izvesnog udaljeno nezadlog lekovitog bilja.

U zbirci se nalaze i srednjovekovni talini posvećani borbi protiv kuge. Neke monete iz 18. i 19. veka, između ostalog i japanski magotomi od dragog kamenja, služili su kao amulete koje su "čuvale" od zaraznih bolesti. Lekarnimizmatičar imao u svojoj zbirci i poseban novac koji je bio u upotrebi u kolonijama za gubavce, u sanatorijima za tuberkulozne i psihijatarskim bolnicama.

Gribanov se bavi "medicinskom numizmatikom" više od trideset godina. Njegovi roditelji, ženi i drugi rođaci su takođe lekari. Pred novcima i medaljama, on skuplja i ekslibrise, poljopranske markice i slično, koji mogu biti zanimljivi za istoriju medicine.

FALSIFIKATI NOVČANICA KRALJEVINE SRBIJE

Prvi falsifikat novčanice Kraljevine Srbije pojavio se 1891. godine, ili pravno šest godina po puštanju u promet novčanice od 10 dinara u srebru. Iako je bio vrlo rđav i lako se mogao razlikovati od originala, falsifikatorima je uspelo da falsifikat u priličnoj količini rasture po Mačvi i u varoši Šapcu, a nešto i po Sremu. Krivci su brzo uhaaćeni i osuđeni od strane Šabaćkog prvostepenog suda. Šest godina docnije pojavio se ponovo falsifikat desetice u srebru, ali ovoga puta mnogo opasniji. On je bio izrađen u Gombosu (Austro-Ugarska), a pokušaj proturanja otkriven je u Šapcu. Austrougarske vlasti su brzo potvatale izvršioce dela, zaplenile ceo materijal i učesnike izvela pred sud. Druga dva pokušaja lažnog pravljenja novčanica otkrivena su po dostačima i to pre nego što je falsifikatorima uspelo da novčanice izrade. Oba pokušaja činjena su u inostranstvu i to jedan 1899. u Sofiji, a drugi 1901. godine u Temišvaru. Interesantno je da su oba pokušaja uhaaćena prilikom nabavke litografskog kamena. Jedan od najsvršenijih predstavnih falsifikata novčanice od 10 dinara u srebru otkriven je u selu Kiteljevcima kod Kragujevca. On je bio tako vešt izrađen u svim detaljima, da se od prave novčanice vrlo malo razlikovao. Sem boje i hartije podešen je bio čak i vodotisak. Blagodareći upadljivom ponasanju, rasturači su uhaaćeni na samom početku, tako da im je do otkrivanja uspelo da pronare svega 114 komada. Falsifikatorima je sudio Beogradski prvostepeni sud. Ako se za kriterijum uzme ono što je najglavnije kod pojave jednog falsifikata, a to je rasturenja količina, onda je u predratnoj Kraljevini Srbiji najveći bio tako zvan niški falsifikat, koji je otkriven 1906. godine. Iako se falsifikat mogao lako primetiti zbog svojih tehničkih nedostataka, falsifikatorima je zvog napažnje seoskog življa poslo za rukom da veću količinu toga falsifikata rasture po Niškom okrugu, a nešto i po Bugarskoj i Rumuniji. I ovaj se falsifikat odnosio na novčanicu od 10 dinara u srebru, koja je pre rata najčešće bila u saobraćaju. Ostale novčanice, naročito one u zlatu, bile su u saobraćaju redje, na njih se u narodu obraćala veća pažnja, pa se usled toga falsifikatori njima nisu ni bavili.

Za vreme rata je učinjen jedan jedini pokušaj falsifikovanja bančnih novčanica, koji se inače po svojim detaljima može smatrati kao jedinstven. To je bio pokušaj sa novčanicama povučenim iz saobraćaja, koje su već bile izbušene i spremljene za spaljivanje, ali su usled nagle evakuacije Narodne banke iz Beograda ostale u rezorima. Okupatorske vlasti su nasilno otvorile rezore i rasprutile nadene izbušene novčanice u priličnim količinama. Njih je neprijatelj upotrebljavao za agitaciju, kao dokaz da je srpski novac izgubio svaku vrednost. Kad se Narodna banka vratila u Beograd, na blagajni za razmenu otkriveno je više puta da su dolepljivanjem na izbušenim mestima izvezna lica pokušala da te poništene novčanice pretute kao ispravne. ■

COUNTERFEITS OF THE BANK NOTES OF THE KINGDOM OF SERBIA

The first counterfeit of the bank note of the Kingdom of Serbia appeared in 1891, or exactly six years after the ten-dinar bank note in silver was put in circulation. Six years later a new counterfeit of this bank note appeared, but this time was much more dangerous. It was made in Gombos (Austro-Hungary) and an attempt of passing it was discovered in Šabac. Austro-Hungarian authorities arrested the forgers quickly, confiscated the whole material and brought the participants into court. The second two attempts of counterfeiting were discovered by the help of informers even before the forgers succeeded in making the bank notes. Both attempts were tried abroad, one in 1899 in Sophia, and the second in 1901 in Temishvar. It is interesting that both attempts were discovered during the purchasing the lithography stone. One of the most perfect counterfeits of the ten-dinar bank note in silver before the war was discovered in the village of Kicevi near Kragujevac. It was so well made in all details that it differed from the real bank note very little. Apart from colour and paper, water seal was also well made. Thanks to the noticeable behaviour, the forgers were caught at the very beginning, so that they managed to pass only 114 pieces. The forgers were persecuted by the Belgrade district court. If the quantity of spread bank notes was taken for criterion, then the largest in the Kingdom of Serbia before the war was the so-called Niš counterfeit, which was discovered in 1906. Although the counterfeits could be easily noticed because of its technical faults, the forgers, thanks to carelessness of the villagers, managed to pass a greater quantity in Niš district, and some of it in Bulgaria and Romania. This counterfeit was also related to a ten-dinar bank note in silver, which was in usage before the war. Other bank notes, especially those in gold, were more seldom in use. They were paid more attention to so that they were not interesting to the forgers, and the only exception was a hundred dinar bank note in silver from 1915 which was counterfeited a few times.

One more attempt was made during the war and it can be considered as a unique one by its details. The attempt was with the bank notes withdrawn from use, that were already perforated and prepared for burning but because of the sudden evacuation of the National Bank from Belgrade, they remained in the bank vault. The occupation authorities forced the enemy into the bank vault and spread the perforated bank notes in considerable number. They were used by the enemy for agitation, as evidence that the Serbian money lost every value. When the National Bank returned to Belgrade it was found out that a few individuals tried more than once to pass the bank notes that were glued on the perforated places. ■

Falsifikat novčanica od Kraljevine Srbije iz 1905. godine

The occupation authorities forced the enemy into the bank vault and spread the perforated bank notes in considerable number. They were used by the enemy for agitation, as evidence that the Serbian money lost every value. When the National Bank returned to Belgrade it was found out that a few individuals tried more than once to pass the bank notes that were glued on the perforated places. ■

Srpsko brodarsko akcionarsko društvo

Velike količine robe koje su prevožene Savom i Dunavom, naročito otkako su se posle tridesetih godina XIX veka počele uvođiti redovne parobrodskе linije, inicirale su osnivanje Brodarskog akcionarskog društva.

Savom je 1838. godine zaplovio prvi parobrod "Sofija", a redovna plovidba otpočela je 1844. godine. Plovidbu je preuzeo jedan hrvatski brod, svećano dočekan u Beogradu i Zemunu topovskim salvama, u avgustu 1844. godine.

Parobrodi kojima je uspostavljena linija Zemun-Sisak-Zemun i Zemun-Bečeji nisu pristajali u redovnoj plovidbi na beogradsku obalu. Tada još nije bilo redovnog saobraćaja između Zemuna i Beograda već se on

obavljao velikim čamcima. Prošao je bio pokušaj bankara Kumanudija da se, kupovinom jednog malog broda, koji je dotle održavao plovidbu na Timišu između Bečkereka i Temišvara, stvari ta linija. Ministarstvo finansija je 1847. godine predložilo kupovinu broda, ili osnivanje akcionarskog društva. 1850. godine objavljen je poziv za upis akcija za prvo brodarsko društvo u Srbiji, sa određenim kapitalom od 25.000 talira i 1.000 komada akcija. Krajem jula 1850. Prvo cesarsko-kraljevsko društvo uspostavilo je redovnu plovidbu na liniji Beograd-Zemun-Pančevo "dajući na početku jednu uveselitelnu plovidbu". Dunav je postao veoma plovan put i po njemu je tokom sezone krstarilo više stotina bro-

Great quantities of goods were transported across the Danube and the Sava river, particularly since the 1830-s when regular steamship lines were introduced. Such activities initiated foundation of Shipbuilding Stock Company. In 1847. Ministry of Finance suggested buying a boat or foundation of stock company. In 1850 they made an announcement for registration of stocks for the first Serbian Shipbuilding Company, based on a considerable capital of money estimated to 25,000 talers and 1,000 stocks. By the end of July 1850, the First Tsesarian King's Company established a regular river traffic line Belgrade-Zemun-Pancevo. The Danube became navigable during the season. Hundred of boats cruised the Danube, among which there were 200 Serbian boats, 30 of them belonged to the Belgrade merchants. Misa Anastasijevic, "the Danube captain" prince Milos's partner, salt and grain wholesaler, yet in the 1840's possessed 74 boats, built in the shipbuilding company in Donji Milanovac. Many difficulties appeared concerning organisation of the Danube river traffic especially for the foreign company boats. Such circumstances hastened the Serbian government decision to buy a steamship. It was done in 1862. The "Deligrad" was bought including extra 8 big boats for the price of 130,000 francs.

dova, među njima oko 200 srpskih, od kojih je u svojini beogradskih trgovaca bilo trideset. Miša Anastasijević, "dunavski kapetan" ortak kneza Miloša i veletrgovac solju i žitom, imao je već četrdesetih godina svoja 74 broda, izgrađena uglavnom u brodogradilištu u Donjem Milanovcu.

Sa društvom sa Rone sklopljen je 1859. godine sporazum o uspostavljanju dunavske plovidbe sa šest brodova, a 1860. osnovano je Srpsko-francusko brodarsko društvo. Sam knez je upisao 200 akcija u vrednosti od 20.000 talira. Od 8. marta 1861. otvorena je sa dva broda plovidba na Savi i Dunavu. Ostala četiri broda nisu nikada stigla jer su pod sumljivim okolnostima potonula kod Burgasa. Englesko društvo kod koga su potopljeni brodovi bili osigurani, odbilo je da isplati osiguranje. Francusko društvo se povuklo 1862. godine ustupajući svoje koncesije za Dunavsku plovidbu jednom engleskom društvu, koje je obećalo, po ugovoru, da otvorene plovidbe najdalje do proleća 1864. godine. Kako ni do proleća 1865. godine to nije učinilo, srpska vlada je posumljala u njegove namere, uprkos uveravanjima engleskog konzula da će se sve srediti. Društvu je istekla koncesija u proleće 1867. godine.

Teškoće oko organizovanja Dunavske plovidbe sa stranim brodovima i društvima dovele

su do odluke srpske vlade da se kupi jedan srpski parobrod i to je učinjeno 1862. godine. Kupljen je "Deligrad" sa još osam šlepova za 150.000 franaka. Plovidba je otvorena već sledeće godine i trajala je više od pola veka.

Dunavska plovidba je bila predmet pažnje kako domaćih poslovnih krugova, tako i srpskih vlasti, pa i stranih zainteresovanih društava. U tom smislu posle kupovine "Deligrada" planirano je da se poboljša plovidba i nabavi više brodova i da se obrazuje odgovarajuće društvo za plovidbu koje bi preuzele glavnici rečnog transporta za Srbiju. Jedan od predloga potekao je i od strane Srpske banke, odmah po njenom osnivanju 1869. godine. Najviše briga je zadavao monopol Austrijskog parobrodskega društva za plovidbu.

Navigation started during the following year and it lasted for more than 50 years.

In 1876 National Assembly passed a budget of 30,000 ducats for building one more Serbian ship and a purchase of several smaller boats. Mr Grujic, Minister of Defence, made a suggestion to establish the Serbian Navigation Company with the capital of 150,000 ducats, in which the state will take an important place in the total share of stocks. Some powerful Belgrade houses such as Antula, Kršmanovic, Weifert and Paranos promised their help with 50,000 ducats and emphasising the obligation that a greater part of their goods should be transported by this company. There was one another plan: Serbian state was to lease the fleet, which would navigate under the Serbian flag. It was very urgent to make such decision, because, after Budapest, Belgrade became the most important harbour on the Danube.

Narodna skupština je izgla-sala 1876. godine 30.000 dukata za izgradnju još jednog srpskog broda i kupovinu više manjih. Ministar vojske, Grujić, podneo je predlog o osnivanju srpskog društva za plovidbu sa kapitalom od 150.000 dukata, u kome bi država učestvovala kao značajni akcionar. I velike beogradske kuće obećale su podršku osnivanju društva: Antula, Krsmanović, Vajfert, Paranos sa 50.000 dukata i obavezom da veći deo njihove robe transportuje ovo društvo. Druga varijanta osnivanja srpskog brodarskog društva predviđala je da srpska država samo zakupi flotu koja će ploviti pod njenom zastavom. Pitanje je bilo hitno, jer je posle Pešte, Beograd 1875. godine već postao najvažnije pristanište na srednjem Dunavu.

Povlastica za osnivanje Srpskog brodarskog društva data je 1890. godine, društvo je osnovano 30.08.1891. godine, a redovnu plovidbu otpočelo svojim brodovima 1.10.1893. godine. "Deligrad", na kojem je nedavno pre toga bilo potrošeno 265.000 dinara na popravke, krenuo je sa četiri nova šepa.

Srpsko brodarsko društvo moglo je obavljati plovidbu samo do Pešte, a odatle je roba predavana Južno-nemačkom brodarskom društvu, koje je obavljalo plovidbu do Regensburga. Srpskoj trgovini je više odgovaralo da se plovidba vrši do Braile i dalje ka Crnom moru

i preko njega do Sredozemnog mora, kao što je to praktikovano u carinskem ratu. Tada se Srpsko brodarsko društvo preko Rumunskog brodarskog društva povezano sa francuskim brodarskim društvom "Fresina" iz Marselja, radi korišćenja novih puteva za srpsku trgovinu, čiji je razvitet bio uslovljen razvojem saobraćaja, naročito rečnog.

Stalna akcija Srpskog brodarskog društva iz 1895. godine, kao i izdanje iz 1920. može se videti kod kolekcionara, za razliku od privremene akcije SBD iz 1892. godine, za koju se zna da je sačuvan samo jedan primerak. Da li će vreme ovo demantovati i da li će se na nekom tavaru, u podrumu ili nekoj staroj kasi ili sefu, pojaviti još neki primerak ostaje da se vidi. ■

Serbian Shipbuilding Company was given a privilege in 1890, and the company was founded in August, 30, 1891. Regular navigation of domestic ships started in October 1, 1893.

There was 265,000 dinars spent on a repairment of the "Deligrad" and it started with four new tugboats. Regular share stock of Serbian Shipbuilding Company issued in 1895, as well as in 1920, can be seen in some collections, for the difference to a temporary one from 1892 (only one stock is preserved). Whether the time would alter this fact, or whether one more example would appear somewhere in the attic, in the cellar, or in the ceiling, is up to us to wait. ■

IZVOD IZ "PRAVILA SRPSKOG BRODARSKOG DRUŠTVA"

član 6.

Kapital "Prvog srpskog kraljevskog povlaštenog brodarskog društva" uverduje se na tri miliona (3.000.000) dinara u stehru. Ovaj je kapital podešen na 30.000 akcija, svaka po 100 dinara. Ovaj se kapital može povećati, kad skupština akcionarska reši onaku, kako je u člunu 43. propisano, i to rešenje dobiti zakonsku odobrenje prema čl. 3. zakona.

član 7.

Početna uplata ovoga kapitala se računa na mesec, i to tako:

Pri upisu počedice se od svake akcije po 10 dinara, a ostatak od 40 dinara, u treimesecnim rokovima, po 20 dinara od akcije. Uplatu druge pokvare kapitala određuje uprava, na isti način, prema potrebi.

član 8.

Akcije društvene su nedjeljive, i glase na donosilac. Oblik akcije i kuponskog lista za dividendu propisatiće uprava. Dokle se akcije potpuno ne uplate, akcionari će dobiti privremene akcije, koje glase na ime, a ove rde se zamjeniti po uplati stalnih.

član 9.

Društvo može rad otpočeti kad imade 1.000.000 dinara uplaćena kapitala (čl. 3. zakona).

član 10.

Akcionar "Srpskog brodarskog društva" učešće u imanju i dobiti ovog društva ostavlja na svom ulaganju.

Slobodanka Stojaković

Dobri i zli dinari

Autor dr Dragana Gnjatović,
izdanje Jugoslovenskog pregleda, Bgd 1998.

*"I za vašu dragu ljubav,
daite mi dobre dinare,
a nemojte mi zle dinare davat,
jer mi zlem dinarem ne hte Grci..."*

(iz pisma kralja Milutina
Dubrovačkoj opštini, 1320. godine)

redinom oktobra 1998. godine imali smo čast i veliko zadovoljstvo da prisustvujemo promociji studije "Dobri i zli dinari" u kojoj nas autor, vraćajući se u srpski Srednji vek prikazivanjem monetarnog sistema i funkcije novca tog perioda naše prošlosti, danas više nego ikada podseća na uvek prisutni problem "dobrih i zlih" dinara. Gospoda Gnjatović, naš poznati ekonomista, autor je već dva dela koja se odnose na našu ekonomsku prošlost ("Uloga inostranih sredstava u privrednom razvoju SFRJ" iz 1985. i "Stari državni dugovi (1862-1941)" iz 1991. godine). Ovoga puta autor uspeva da nas jasnim i verodostojnim izlaganjem vrati u našu daleku ekonomsku prošlost, prezentirajući nam na bazi autentičnih dokumenata nastanak i razvoj srpske monete Srednjeg veka, njene funkcije i monetarni sistem uopšte. Zahvaljujući svom višegodišnjem traganju za relevantnom dokumentacijom autorka je uspela da u što moguće većoj meri na osnovu pojedinačnih kockica, raspoložive arhivske grade, sastavi mozaik monetarnih zbivanja tokom dva veka srpske srednjovekovne istorije. "Ekonomski kategorije su ovom studijom dobro naučeno tumačenje utoliko potpunije što je korišćeno iskustvo drugih zemalja kasnog Srednjeg veka"- istakao je akademik Kosta Mihajlović u svom uvodnom promotivnom izlaganju.

Na osnovu vešto ukomponovanih srednjovekovnih tekstova iz Zakona, povelja, pisama i dr. saznajemo da je srpska država u razdoblju od dva veka, odnosno od sredine 13. do sredine 15. veka imala pravno razvijen monetarni sistem i da je njena moneta bila uvažavana i na inostranim tržištima. Da ponovo citiramo akademika Mihajlovića: "Srbija je bila država sa pravno uredenim monetarnim sistemom i istovremeno monetarna sila". Autorka je kao osnov za svoju studiju o ovoj temi u velikoj mjeri koristila "Zakon Stefana Dušana cara srpskog 1349. i 1354.", autora Stojana Novakovića, izdanje Državne štamparije Kraljevine Srbije, Beograd 1898., čiji su članovi - po rečima akademika Mihajlovića - koji regulišu monetarne odnose toga vremena, prvi put podrobno interpretirani. U državi Nemanjića kovanje novca prvi put je ozakonjeno članovima 168, 169. i 170. Zakona cara Dušana, koji je izglasan na saboru u Seru 1354. godine i to članovi od 136-201. Prvi deo Zakona (članovi od 1-135) bio je izglasan pet godina ranije na saboru u Skoplju. "Pravno uobičavanje nacionalne monete nastavljeno je 1412. godine u vreme despota Stefana Lazarevića u sklopu njegovog Zakona o rudnicima, ali ono nikada nije dovršeno. Sa Turcima u srpske zemlje stiglo je 1459. godine i monetarno istorijsko, koje je za više od četiri veka pre-

kimilo razvoj novčarstva" - kaže autorka.

Nemanjićka država imala je itekakav ugled u svetu zahvaljujući kvalitetu svog novca. Istoriski dokumenti nam kazuju da je još od kraja 13. i tokom 14. veka srpski novac bio platežno sredstvo u međunarodnoj trgovini u državama Srednje Evrope (Mlečci, Madarska, Dubrovnik i dr.). Tu se pominje više vrsta srpskih groševa, odn. dinara: *Grossi de Sclavonia*, *grossi Regis Rassiae*, *grossi de Brescana (de bandera, de cruce)*, *grossi de Rudnicho*, *grossi de Nouomonte*, *grossi del Plana*, *denarii del imperador*, i dr. Ako se savremeni termin "konvertibilnost" može primeniti na Srednji vek, onda možemo mirne duše reći da su "*grossi Regis Rassiae*" bili konvertibilni, jer ih nalazimo na mnogim inostranim trgovima. Iako su u vreme kraljeva Dragutina i Milutina između 1280. i 1291. godine usledile nekolike intervencije Mlečana na račun srpskih groševa, stoji činjenica da su odlukom Mlečackog veća 1280. godine mlečacki matapani menjani za srpske groševe "*pondus per pondus*" (komad za komad) i da su oni za vreme svih tih zabrana cirkulisali na mlečackom tržištu. To je moglo značiti samo jedno: da je srpski novac bio dobar, pa i bolji od mlečackog, te je na taj način predstavljao pretnju prestižu mlečackog novca.

U čovekovoj prirodi je da se još od pamтивекa ekonomski

racionalno ponaša. Tako je on vekovima tezaurisao dobar novac a loš trošio. Kada se radi o srednjovekovnom "dobrom" novcu misli se na dobru leguru kovanu po težinskim standardima. "Zli" odn. loši dinari bili su oni koji su isli ispod ovog standarda. Ne treba ni pominjati da se do dan-danas ovo ponašanje ljudi nije promenilo, jer stoje činjenica da se tezauriše stabilna

* "dobar" dinar Kralja Milutina

valuta, a troše "zli" (nestabilni, inflatorični) dinari. Autorka citira s tim u vezi Aristofana iz 4. veka p.n.e, koji kaže: "U našoj republici, rđavi građani su traženiji od primernih, baš kao što se loš novac može naći u optici, dok je dobar nestao". Citira i Greševićev zakon, po kome će dobar novac biti tezaurisan, a loš ostati u prometu (lošiji novac izvlači potiskuje bolji iz prometa, koji se zatim tezaurira ili izvozi).

Autorka podvlači pravni odnos države prema "zlim di-

"dinar" (glava 8. knjige pod nazivom Dušanov dinar kao pravna kategorija). Krivotvorene dinare podleže sankcijama a Dušanov zakon se nemilosrdno obračunava sa svakom vrstom zloupotrebe, oslanjajući se na već postojeću tradiciju kažnjavanja, koja je postojala još i pre Grčke i Rima.

Ova studija sadrži mnogo podataka, počev od nastanka primitivnog novca, kada su neke vrste roba imale funkciju novca (platno, stoka, mereno srebro), pa do upotrebe novca u današnjem smislu reči. Tu su objašnjeni srednjovekovni pojmovi, kao što su: kupljenica, trg, kuplja, baština, kabao, kantinat, litra, lukno, modij, palačiti, poklad, soće, urbura i mnogi drugi. Posebno mesto je dato razlici pojnova između perpere (ženski rod) kao računskog idealnog novca, i perpera (muški rod) kao vizantijskog zlatnika.

Celo poglavje je posvećeno dinarima Nemanjića na stranim pijacama, a zatim i objašnjenju šta je "kuća kraljevska, kuća carska" (carska riznica). Takođe posebna poglavља posvećena su kreditnim i depozitnim (poklad) poslovima ko-

vanim novcem, odn. žitu i dinaru kao dvojnoj moneti u poreškom sistemu države Nemanjića.

U drugom delu studije pod nazivom NOVČANI SISTEM obradeni su proizvodnja i izvoz srebra, sa posebnim osvrtom na zlatarije kao kovnice novca. Sledi odeljak o pravu kovanja novca, gde car Dušan predstavlja monetarnu vlast i gde se njegov dinar tretira kao pravna kategorija. Posebno je obradena smrtna kazna za tajno kovanje novca, sa osvrtom na poreklo i značenje smrte kazne i na odgovornost sela ili grada u slučaju krivotvoreњa.

Knjiga je ilustrovana izvodima iz relevantne grade kao i lepim primercima srebrnog novca iz Numizmatičke zbirke Narodnog muzeja u Beogradu.

Ovo "delce" najtoplijie preporučujemo poklonicima ove teme.

Završićemo rečima Branka Čolanovića, koji je napisao nadahnuti predgovor ovoj knjizi: "Istorija protiče veoma brzo kada je pratite kroz jednu fabulu koja je ispričana angažovano, jednostavno i lepo". ■

NUMIZMATIČKI ČASOPIS „dinar” • Izdaje: SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO - BEOGRAD • Redakcija: MILADIN MARKOVIĆ, LAZAR GERIĆ, SLOBODAN SREĆKOVIĆ, RISTA MILETIĆ • urednik: ZORAN ILLIĆ • Lektor i korektor: DUŠAN IVANOVIĆ
• Prevodilac za engleski jezik: SANELA ŠIPRAGIĆ • Tehničko uredenje i DTP: GRAFEMA, Beograd • Tiraž: 1000 • Štampa: GTP „PANGRAF”, Beograd • Adresa redakcije: Makedonska 21, 11000 Beograd • Tel/fax: 011/3228-261 i tel: 011/3223-621
• Br. ž.r. SND: 40811-620-6-16-315-53-721 Beobanka, Beograd

**Na osnovu mišljenja Ministarstva kulture Republike Srbije br. 413-3282/96-03
numizmatički časopis „dinar“ jeste proizvod iz člana 32 stav 1 tačka 12
Zakona o akcizama i porezu na promet na koji se ne plaća porez na promet.**

Stare planinarske značke

4.

Planinatstvu se najmanje pisalo i znalo u periodu između dva svetska rata, što je i razumljivo. Velika materijalna razaranja uništila su bogatu istorijsku građu, tako da se tek u periodu posle II svetskog rata krenulo u akciju prikupljanja ostataka materijala i formiranje planinarskih muzeja.

Društvo planinarki studentkinja

avers: glava Žene sa zelenom marijom
revers: cirilično DPS 1928
veličina: 47 mm
muzejska vrednost

Svim ovim nedaćama najteže su bila pogodene Srbija i Bosna i Hercegovina. Do prekida rada Srpskog planinarskog društva dolazi još u balkanskim ratovima, a taj period se produžio i do kraja I svetskog rata. SPD nastavlja svoj rad zvanično 11. decembra 1922. godine na inicijativu jednog od osnivača, akademika, dr. Jovana Žujovića. U tim godi-

nama gradi se i prva planinarska kuća pod Avalom koja će nakon II svetskog rata biti obnovljena i pretvorena u planinarski muzej.

Društvo planinara u Bosni i Hercegovini

desetogodišnjica osnivanja (1921-1931)
veličina: 40x30 mm
muzejska vrednost

1923. godine osniva se Savez planinarskih društava Kraljevine Srbija Hrvata i Slovenaca i donosi se

Pođružnica Sl. P.D. "BOHOR"

osnovana 1937. u Rajhenburgu (Sevnica)
veličina: 22 mm
pozlaćena bronza
muzejska vrednost

In the period between the two World Wars about mountain climbing was the least written and known which is understandable. Great destruction of material goods ruined rich historical documents, so that only after the Second World War the action of recollecting the remnants of the material and formation of Mountaineers' Museums was undertaken. With these misfortunes Serbia and Bosnia and Herzegovina were the most affected. The work in the Serbian Mountaineers' Society was interrupted in Balkan wars and that period lengthened till the end of the First World War. SMS continues its work officially in December 11, 1922 on the initiative of one of the founders, the Academic D.Sci. Jovan Žujović. During these years the first mountaineers' club was being built under the Mount Avala which was restored and turned into mountaineers' museum.

In 1923 the Union of the Mountaineers' Society of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians was founded and the decision of possible cooperation with similar organisations was made.

With that decision in 1927 SMS was turned from Mountaineers' Organisation into the Tourist and Scouting

Josif Pančić, osnivač planinarskog društva u Srbiji

odлуka o mogućoj saradnji sa srodnim organizacijama.

Tom odlukom 1927. godine Srpsko planinarsko društvo se pretvara od planinarske organizacije u turističko-privrednu. Ova odluka donosi i promenu imena, pa se društvo zove "Srpsko planinarsko društvo i društvo za saobradaj putnika".

Ovakav razvoj ne zadovoljava mlade članstvo i 1934. godine počinje sa otporom. 1935. godine studentske grupe samostalno idu na istraživanja Sandžaka, Kopaonika i

H.P.D. (pedeset godišnjica)
veličina 35x20
bronsa
muzejska vrednost

prvo markiranje Durmitora. Interesantno je napomenuti da se uporedno sa SPD odvijao i rad Udruženja studenata iz Beograda. Ova organizacija ustanovljena je 1932. godine i delovala je potpuno samostalno. Zanimljiv je podatak objavljen u starom "Planinskom vestniku" br. 6 iz 1929. godine koji kaže da je decembra 1928. osnovano na Univerzitetu u Beogradu "Društvo planinara studentkinja". U istoj vesti se kaže: "... članica ovog društva mora dati zavet da se neće pokoravati zahtevima savremene mode i da će sa prirodnom lepotom pohoditi prirodu". Članice društva su na pohode nosile zelene marame koje su simbolisale zaštitu prirode. Kao interesantan podatak navodim da je pri svakom planinarskom društvu delovalo dosta podružnica. Tako na primer u Srbiji je delovalo 10 podružnica, u Hrvatskoj 84, i Sloveniji 30. U BiH društva su bila organizovana na nacionalnim osnovama i sam razvoj je bio specifičan. Sve podružnice nisu imale svoju značku, što je vidljivo iz starih pravila podružnice, a izdavanje značke zavisilo je od materijalne osnove društva.

Prvog izleta HPD
emojirana i numerisana
veličina: 25x20 mm
izreda: Kasun Zagreb

Na mnogim stariim značkama nalazimo godine i jubileje osnivanja, godišnjice prvih izleta društava, kao i godišnjice planinarskih uspeha i sletova.

Tragom i izleta SPD

emojirana sa pozlatom
veličina: 38x38 mm
izreda: Aureo-Celje

mic Organisation. By this decision the name was also changed into 'Serbian Mountaineers' Society and Travel Society'.

An interesting fact appeared in the old 'Mountain Journal' ('Planinski vestnik') No.6 from 1929 which said that in December in 1928 on the Belgrade's University 'Women Students Mountaineers' Society' was founded. The same article said: "... the members of this society must take an oath that she would not submit herself to fashion rules and that she would not visit the nature with her natural beauty'. Members of the society wore green scarves that symbolised the nature.

The Union of the Mountaineers' Societies in Yugoslav Kingdom consisted of: Slovenian Mountaineers' Society, founded in 1893 in Ljubljana, Tourist Club 'Skala' from Ljubljana founded in 1921, Croat Mountaineers' Society from Zagreb founded in 1921, Mountaineers' Society 'Runolist' founded in Zagreb in 1925, Tourist Club 'Sljeme' from Zagreb founded in 1925, the Society

P.D. "ROMANIJA" Sarajevo

Email na srebiu
veličina: 45x20 mm
muzejska vrednost

Savez planinarskih društava u Kraljevini Jugoslaviji sačinjavala su sledeća društva: Slovensko planinarsko društvo, osnovano 1893. godine u Ljubljani, Turistički klub "Skala" iz Ljubljane osnovano 1921, Hrvatsko planinarsko društvo iz

Zagreba osnovano 1921, Planinarsko društvo "Runolist" osnovano u Zagrebu 1925, Turistički klub "Sljeme" iz Zagreba osnovan 1925, Društvo planinara u Bišnji i Hercegovini osnovano u Sarajevu 1921, Planinarsko društvo "Romanija" osnovano u Sarajevu 1919, Planinarsko društvo "Fruška Gora" osnovano u Novom Sadu 1924, Srpsko planinarsko društvo osnovano u Beogradu 1901, Planinarsko društvo "Morava" osnovano u Nišu 1932, i Društvo planinara Južne Srbije osnovano u Skoplju 1935. godine.

Sva ova navedena društva imala su svoju značku. ■

of Mountaineers in Bosnia and Herzegovina founded in Sarajevo in 1921, Mountaineers' Society 'Romanija' founded in Sarajevo in 1919, Mountaineers' Society 'Fruska Gora' founded in Novi Sad in 1924, Serbian Mountaineers' Society founded in Belgrade in 1901, Mountaineers' Society 'Morava' founded in Niš in 1931 and the Society of Mountaineers of the South Serbia founded in Skopje in 1935.

All above-mentioned societies had their own badge. ■

TABLICE OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA

Sigurno se desilo, kada ste prolazili pored neke starije kuće, da vam na vidnom mestu fasade, obično pored kućnog broja, svojom lepotom skrene pažnju emajirana, najčešće provučena tabla nekog predratnog osiguravajućeg društva.

Ove tablice, neobične lepotе, pravljene su tako kvalitetno da bi, iako su izložene vremenskom uticaju preko celi godine, nadživele vekove. Ipak, većina nije mogla da preživi period posle II svetskog rata, kada

nije mogao da odoli veliki broj kolakcionara širom sveta, tako da su danas tablice predmet obožavanja mnogih, što ovu granu kolekcionarstva svrstava u grupu najpopularnijih.

Kod nas je ovoj hobi skoro u potpunosti zamrš. Šakupljača ovih tabli nema, ili ih ima malo, a ono nešto sakupljača koji pokazuju interes, u najvećem broju zanima laka zarada.

Među su mogućnosti našeg časopisa skromne, i ne može da vam u boji dočara neobičnu lepotu ovih tabli, avih nekoliko rečenica i par fotografija su samo skroman pokušaj da se ova granu kolekcionarstva spasi od zaborava, i preporuči ljubiteljima lepih, starih i vrednih uspomena na vreme koje je daleko iza nas.

novoj vlasti nisu bili po volji astaci prethodne Jugoslavije. Onda su došli fasaderi, veštečki kamen, "španski zid", nedovoljno vaspitana deca sa prečkama, panek i pijanac... Danas se lepo sačuvana tabla osiguravajućeg društva može videti samo na kućama vremenskih domaćina (najčešće u Šumadiji) koji nisu rastinuli vezu sa prošlošću, ili još uvek veruju da će njihova osiguravajuća društvo biti obnovljeno!

Sjajnim umetničkim rešenjima, kvalitetnoj izradi, lepim bojama, i mnogo čemu još,

